

**CONSTANTE ȘI MODIFICĂRI ÎN STRUCTURA CAUZEI
SPECIALE DE NEPEDEPSIRE ÎNTEMEIATĂ PE RELAȚIILE DE
CĂSĂTORIE ORI DE RUDENIE ALE INFRACTORULUI, ÎN
CAZUL INCRIMINĂRII NEDENUNȚĂRII UNOR INFRAȚIUNI
CONTRA SIGURANȚEI STATULUI / SECURITĂȚII NAȚIONALE,
ÎN LUMINA TRANZIȚIEI LEGISLATIVE DE LA CODUL PENAL
DIN 1968 LA NOUL COD PENAL DIN 2009**

[partea a II-a: o analiză a formelor și efectelor erorii de fapt]

MIHAI DUNEA *

Rezumat

Prezentul articol constituie a doua parte a studiului referitor la impunitatea decurgând din calitatea de soț ori rudă apropiată, respectiv din aceea de membru de familie a infractorului care nu denunță o infracțiune contra siguranței statului și infractorul care a comis acea infracțiune contra siguranței statului, aspect cercetat comparativ în Codul penal român de la 1968 și în noul Cod penal român, din 2009. Prima parte a acestui articol a fost publicată în numărul precedent al revistei, iar partea finală, referitoare la efectele erorii de drept asupra aspectului cercetat, va fi publicată în viitorul număr.

În cadrul de față, autorul a urmărit să surprindă efectele juridice produse de eroarea de fapt asupra calității care determină impunitatea în cazul infracțiunii analizate. Au fost luate în vedere atât ipotezele de eroare obișnuită, în sens firesc, cât și acelea de eroare în sens invers, fiind inventariate și argumentate soluțiile cele mai adecvate ale situațiilor astfel conturate.

Cuvinte cheie: *impunitate; nedenunțare; infracțiuni contra siguranței statului; Cod penal român din 1968; nou Cod penal român din 2009; eroare de fapt asupra unei calități a persoanei.*

Abstract

This article is the second part of the study on impunity arising – in Romanian criminal law – from the quality of spouse or close relative (de lege lata), or from the quality of family member (de lege ferenda), between the offender who does not denounce a crime against state security and the perpetrator of that particular crime,

study conducted in a comparative manner with regard on the Romanian Penal Code of 1968 and the new Romanian Penal Code of 2009. The first part of this article was published in the previous issue of the journal, and the final part, on the effects of error of law (error juris) on the issue investigated, will be published in the next number.

In the present part, the author has sought to capture the legal effects caused by the error of fact (error facti) in regard with the personal quality which determines the impunity for the crime subjected to the analysis. As a result, there were taken into account both normal hypotheses of error (error in the natural and normal sense of the term) and "reverse error" (error in a reversed sense), being taken into regard and argued the most appropriate solutions to the delineated situations.

Keywords: *impunity; lack of denunciation; crimes against state security; Romanian Penal Code of 1968; new Romanian Penal Code of 2009; factual error (error facti) on a personal quality of an individual.*

[9.] (9.1.) În continuarea demersului de cercetare asumat prin studiul publicat în numărul precedent al revistei¹, suntem de părere că o problematică interesantă și util de cercetat ridică în privința instituției analizate² (precum și în raport de alte cauze de impunitate sau de atenuare a pedepsei asemănătoare ca formulare cu aceasta), stabilirea caracterului dependent sau independent al constatării, reținerii, funcționării și producerii efectului specific al nepedepsirii, în raport de reflectarea în conștiința subiectivă a infractorului a stării (calității) determinante a acestei impunități. Altfel spus, considerăm importantă *analiza măsurii în care beneficiul*

---

¹ Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Tomul LVIII, seria Științe Juridice, Nr. 1/2012, p. 117-150. Articolul poate fi consultat și în format electronic, pe site-ul Facultății de Drept din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, la adresa de internet:

http://laws.uaic.ro/docs/pdf/articole/2012/volII/07_Mihai_Dunea.pdf

* Asist. univ. dr. în cadrul Facultății de Drept a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

² După cum se indică și prin titlu, precum și după cum reiese din consultarea primei părți a prezentului articol, avem în vedere, în mod principal, instituția cauzei de nepedepsire întemeiată pe calitatea corelativă de soț ori rudă apropiată (potrivit Codului penal din 1968), respectiv pe aceea de membru de familie (conform noului Cod penal, din 2009), existentă între nedenunțator și subiectul activ al infracțiunii contra siguranței statului / securității naționale nedenunțate, în materia infracțiunii de nedenunțare a unor infracțiuni contra siguranței statului (art. 170 alin. 2 C. pen. din 1968) / securității naționale (art. 410 alin. 2 C. pen. nou).

impunității astfel reglementate *poate fi influențat de o posibilă eroare în care s-ar putea găsi infractorul, cu privire la existența ori conținutul cauzei speciale de nepedepsire, sau cu privire la existența, în propria sa persoană, a calității care atrage reținerea acesteia.*

În demersul propus credem că putem pleca de la următoarea interogație: cauza de nepedepsire analizată, fiind reglementată de către legiuitor în considerarea unor justificări de natură subiectivă – prezumate în mod absolut – legate de constatarea existenței anumitor raporturi relaționale, cu formă obiectiv (legal) determinată, între infractor și o anumită altă persoană (cum sunt raporturile de căsătorie, sau anumite raporturi determinate de rudenie – potrivit C. pen. de la 1968 – precum și, în plus, anumite raporturi relaționale de conviețuire în fapt – potrivit noului Cod penal, din 2009), reținerea și funcționarea acesteia va fi atrasă automat, ca urmare a verificării obiective a existenței aceluia raport relațional determinat între persoanele avute în vedere de lege, sau mai este necesar, pe deasupra, să se constate reflectarea în conștiința nedenunțatorului (cunoașterea reală, de către acesta), la momentul săvârșirii faptei, a respectivului raport relațional, a calității sale corespunzătoare în raport de autorul sau participantul la infracțiunea contra siguranței statului / securității naționale, nedenunțată? Concret vorbind, se pune problema dacă este necesară probarea expresă a faptului că nedenunțarea s-a efectuat în condițiile în care nedenunțatorul cunoștea că cel implicat în săvârșirea infracțiunii nedenunțate era soțul său ori ruda sa apropiată (conform Codului penal de la 1968) / sau membrul său de familie (în accepțiunea Codului penal din 2009) – caz în care legea prezumă automat și absolut că motivul nedenunțării este legat de relațiile afective particulare existente în mod firesc între astfel de categorii de persoane, de impulsul subiectiv firesc de a proteja o asemenea persoană apropiată, acordând pe acest temei beneficiul nepedepsirii – sau dacă se acordă impunitatea chiar și atunci când se constată, pur și simplu, în mod strict și exclusiv obiectiv, că nedenunțatorul are calitatea cerută de lege, fără să mai fie necesar să se evidențieze că – subiectiv – acesta a cunoscut existența acestei calități, ori chiar în condițiile în care lipsa unei astfel de cunoașteri se impune organului judiciar ca o realitate de necontestat.

(9.2.) Chestiunea astfel ridicată este susceptibilă de a comporta o analiză distinctă, după cum eroarea în care este posibil să se afle nedenunțatorul s-ar contura ca o *eroare de fapt*, sau ca o *eroare de drept*! Analiza ambelor forme poate fi abordată în considerarea situațiilor de *eroare*

*tipică, obișnuită, firească (în sens normal) ori a celor de eroare inversă (negativă).*³ Ca *precizare terminologică*, trebuie să arătăm că (cel puțin) în cuprinsul cadrului de față, prin raportare la instituția impunității (*stricto sensu*), vom acorda un înțeles oarecum particular acestor ultime noțiuni relevate, plecând de la stabilirea, cu titlu de premisă, a unor elemente definitorii pentru fiecare concept în parte, urmând a le respecta apoi, în mod consecvent, indiferent de instituția dreptului penal la care se poate raporta fenomenul erorii, cu luarea în considerare, însă, a efectelor diferite pe care aceste instituții (la care se face raportarea erorii) le produc asupra individului, în special după criteriul caracterului favorabil sau nefavorabil al acțiunii lor pentru agent.

(9.3.) Astfel, admitem – în consens cu doctrina⁴ deja formată în acest domeniu – că distincția dintre eroarea în sens normal și aceea inversă pornește de la modul cum se greșează reprezentarea falsă a agentului pe existența și incidența obiectivă a unei norme, ori, din contra, pe inexistența ori lipsa de incidență obiectivă a acesteia, în raport de situația concretă respectivă. Dacă norma există și este incidentă obiectiv, dar persoana aflată în eroare nu realizează că manifestarea sa exterioară, în contextul realității concrete, cade sub sfera de acoperire a respectivei norme, atunci eroarea existentă va fi una în sens fireesc. Iar dacă norma nu există ori nu este

---

³ Pentru o prezentare a formelor erorii potrivit acestei clasificări, a se vedea: George Antoniu, *Vinovăția penală*, Editura Academiei Române, București, 1995, p. 323; sau: George Antoniu, *Eroarea de fapt*, în *Revista de Drept Penal*, nr. 1/1995, p. 27, 28; Florin Streteanu; *Tratat de drept penal. Partea generală. Vol. I*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. p. 572; Sergiu Bogdan, *Eroarea în dreptul penal*, Ed. Universul Juridic, București, 2008, p. 88, 89. Pentru o clasificare în sens similar (deși ia în considerare exclusiv eroarea de drept, eroarea asupra normei, iar nu și eroarea de fapt), unde se utilizează însă ca antonim al erorii inverse noțiunea de „eroare directă” – care potrivit altor opinii doctrinare ar exprima mai fidel o altă formă a erorii, potrivit unui criteriu distinct de clasificare – a se vedea și: Adina Vlășceanu, *Eroarea asupra normei juridice*, Ed. Hamangiu, București, 2006, p. 83-87.

⁴ „După cum subiectul are o reprezentare eronată asupra unei norme care există și este susceptibilă de aplicare sau are o reprezentare eronată asupra unei norme inexistente și care nu se poate aplica, se face distincția între eroarea directă asupra normei juridice (eroare de drept, eroare proprie) și eroare inversă asupra normei juridice (eroare inversă de drept, eroare improprie, faptă putativă).” – A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 83 [trebuie făcută precizarea că – după cum se poate lesne observa din lectura textului citat – sfera de preocupare a autoarei este restrânsă la ipotezele de eroare de drept; totuși, apreciem criteriul identificat al distincției între eroarea obișnuită și aceea inversă, a fi extensibil la orice tip de eroare (inclusiv una de fapt) astfel clasificabilă].

incidentă obiectiv, dar persoana aflată în eroare nu realizează că manifestarea sa exterioară, în contextul realității concrete, este în afara sferei de acoperire a respectivei norme (pe care o apreciază, greșit, a fi existentă și incidentă în speță), atunci eroarea va fi una în sens invers. Cu alte cuvinte, apreciem că – indiferent de instituția juridică la care se raportează necunoașterea ori cunoașterea greșită – eroarea va fi una în sens invers dacă va da naștere credinței false că se acționează sub incidența unei norme de drept (care, în materia dreptului penal, nu este obligatoriu să fie, neapărat, o normă de incriminare, putând fi și o normă care consacră o cauză exoneratoare de infracțiune, ori de răspundere penală, sau chiar de pedeapsă, ori o normă care cuprinde o instituție de modificare – de agravare sau de atenuare – a pedepsei), adică atunci când agentul se manifestă sub impresia greșită a existenței și incidenței, în privința situației sale, a unei instituții juridice care se dovedește, ulterior, a fi fost, de fapt, putativă (cel puțin în contextul particular respectiv)!

Desigur, unele instituții ale dreptului penal producând efecte în defavoarea agentului, iar altele în favoarea acestuia, dacă lăsăm imobil acest plan definițional (așa cum logica ne-o solicită, căci definiția unei entități sau a unui fenomen – mai ales în drept, pentru rațiuni de stabilitate – se impune a nu fi modificată după cum se raportează la alte instituții sau fenomene producătoare de efecte într-un sens sau altul, relativ la destinatarul legii), vom observa că semnificația noțiunii de eroare inversă se va corela fie cu rezolvări *in bona partem*, fie cu unele *in mala partem*, pentru subiectul activ al faptei incriminate, în funcție (în raport invers proporțional) de instituția față de care s-a manifestat în mod direct fenomenul erorii și de efectele, în principiu favorabile, sau nefavorabile, pe care le producea acea instituție asupra respectivului subiect de drept. Așadar, apreciem că nu trebuie modelat conceptul unei instituții (a unui fenomen, a unei entități) după rezultatele scontate (astfel încât să denumim identic fenomene cu modalități distincte – chiar opuse – de manifestare, urmărind doar criteriul, relativ de altfel, al producerii unor rezultate similare ca sens de orientare, cu acelea observate a fi fost produse ca urmare a corelării fenomenului respectiv cu alte instituții, distincte de aceea față de care se încearcă o nouă raportare a acestuia), ci trebuie să lăsăm conceptului autonomie de afirmare, separat de implicațiile pe care le va determina în raport de varii sfere de referință față de care se poate înregistra aptitudinea sa de manifestare concretă.

Astfel, dacă în raport de *sfera de determinare a existenței sau inexistenței caracterului penal* al faptei (prin verificarea elementelor unei norme de incriminare), înțelegem prin *a fi în eroare în sens normal* ipoteza săvârșirii unei fapte care, obiectiv, întrunește cerințele unei norme (desigur, de incriminare), dar cu greșita credință a agentului în neîntrunirea lor, atunci, în raport de *sfera de determinare a caracterului pedepsibil sau nepedepsibil (stricto sensu)* al faptei, înțelegem același fenomen, al erorii în sens firesc – în mod consecvent cu definiția dată erorii obișnuite și erorii inverse – ca reprezentând ipoteza comiterii unei fapte care, obiectiv, întrunește cerințele normei (de data aceasta, raportarea se face, însă, la o normă de nepedepsire, iar nu la una de incriminare, a cărei incidență trebuie să fi fost deja reținută, în prealabil), dar cu greșita impresie a agentului în neîntrunirea lor. Pe de altă parte, dacă în raport de *sfera de determinare a existenței sau inexistenței caracterului penal* al faptei (tot prin verificarea elementelor unei norme de incriminare), înțelegem prin *a fi în eroare în sens invers* ipoteza săvârșirii unei fapte care, obiectiv, nu întrunește cerințele unei norme (desigur, de incriminare), dar cu greșita credință a agentului în întrunirea lor (existând o așa-zisă *infracțiune putativă*), atunci, în raport de *sfera de determinare a caracterului pedepsibil sau nepedepsibil (stricto sensu)* al faptei, înțelegem același fenomen, al erorii în sens invers – de asemenea, în mod consecvent cu definiția dată erorii obișnuite și erorii inverse – ca reprezentând ipoteza comiterii unei fapte care, obiectiv, nu întrunește cerințele normei (evident, vom realiza din nou raportarea la o normă de nepedepsire, iar nu la una de incriminare, a cărei incidență trebuie să fi fost deja reținută, în prealabil), dar cu greșita impresie, a agentului, în întrunirea lor (existând, așadar, ceea ce am putea numi o *cauză de nepedepsire putativă*, o *stare de impunitate putativă*).

(9.4.) Reluând, spre fixare, concluzionăm în sensul că, în următoarea analiză, vom avea în vedere noțiunea de eroare inversă (de fapt sau de drept), în mod unitar, ori de câte ori se va pune problema acțiunii agentului în prezența unei instituții de drept penal putative (ori de câte ori acesta va acționa în afara sferei de aplicare a unei norme, dar cu impresia greșită că acționează în cadrul de aplicare al acelei norme), indiferent de instituția juridică la care această eroare va fi raportată: element constitutiv cuprins în norma de incriminare, de care depinde existența caracterului penal al faptei; cauză de excludere a acestui caracter penal al faptei [inclusiv cauză justificativă]; cauze de înlăturare a răspunderii penale (*stricto sensu*);

circumstanțe (*lato sensu*) atenuante sau agravante; cauze de nepedepsire (*stricto sensu*).⁵

(9.5.) Admitem această terminologie ca reprezentând, în ansamblu, o viziune parțial discordantă față de maniera uzuală de prezentare a erorii inverse în doctrină, unde, de regulă, acestei noțiuni i se modifică sensul – în raport de parametrii definiționali admiși inițial și indicați anterior – în funcție de instituția de referință față de care se manifestă în mod direct eroarea.⁶ Este

---

⁵ În acest sens înțelegem să indicăm următoarea dezvoltare întâlnită în doctrină: „În dreptul nostru, eroarea inversă de fapt nu are ca efect aducerea faptei în sfera răspunderii penale. [este evident că referirea are în vedere eroarea inversă asupra unui aspect de care depinde caracterul penal al faptei, lucru confirmat de exemplul oferit de autor, referitor la eroarea asupra situației de „bun al altuia”, prin opoziție cu aceea de „bun propriu”, în cazul obiectului material al furtului – precizarea noastră, M.D.] (...) Tot astfel, dacă autorul [mai larg spus, infractorul, subiectul activ al faptei penale comise – p.n., M.D.] crede în mod eronat că săvârșește infracțiunea în condițiile unei circumstanțe agravante care în realitate nu era incidentă, el va răspunde doar pentru forma de bază a infracțiunii comise. (...) În schimb, atunci când autorul [infractorul, subiectul activ al infracțiunii – p.n., M.D.] crede în mod eronat că acționează în prezența unei circumstanțe atenuante, aceasta va fi reținută în favoarea sa, chiar dacă în realitate nu erau întrunite elementele de care depinde incidența ei.” – F. Streteanu, *op. cit.*, p. 572. Ipoteza finală o considerăm asimilabilă, principial și până la un punct, cu aceea a erorii inverse asupra unei cauze de nepedepsire, după cum vom dezvolta ulterior.

⁶ Pentru ilustrarea în doctrină a unui sens de raportare la noțiunea de „eroare inversă” care pare a converge cu viziunea exprimată aici, facem trimitere la receptarea în literatura de specialitate română a unei variante a teoriei vinovăției (teorie privind conștiința ilicitului, care permite admiterea de efecte juridice erorii de drept, chiar și penal), anume *teoria elastică a vinovăției* (astfel cum a fost aceasta conturată în doctrina penală germană), în: S. Bogdan, *op. cit.*, p. 149, 150. Exemplele oferite în respectul cadru, ca ilustrative pentru situația „erorii inverse de drept (...) în cazul ipotezelor de cauze justificative putative” sunt convergente cu poziția noastră asupra sensului noțiunii de *eroare inversă* în raport de instituții precum cauzele exoneratoare ale infracțiunii. Ca o rezervă particulară la terminologia utilizată, observăm că în sursa indicată pare a se utiliza noțiunea de *cauză justificativă putativă* doar în raport de ipotezele în care agentul crede, eronat, că se acționează în condițiile unei cauze justificative, dar numai atunci când eroarea [inversă] ar fi una de fapt, iar nu și de drept (eroare [inversă] asupra existenței cauzei justificative, ori asupra conținutului acesteia, a condițiilor sale de aplicare). Admițând faptul că în doctrina germană se discută cu privire la distingerea între cele două ipoteze, din punct de vedere al efectelor juridice ce ar trebui să fie recunoscute în raport de situația subiectului activ, credem, totuși, că indiferent de elementul de fapt ori de drept asupra căruia poartă *eroarea inversă*, inclusiv în ipoteza instituției cauzelor justificative, ea va da naștere unei reprezentări a persoanei care poate fi numită *instituție putativă* (în ipoteza particulară în discuție, cauză justificativă putativă).

utilizat, de obicei, același sens ca acela indicat de noi, numai în raport de sfera erorii asupra conținutului constitutiv al faptei incriminate (eroare asupra tipicității, cu efect asupra reținerii caracterului penal al faptei), ori al erorii asupra unei împrejurări cu rol de agravare. De regulă, doctrină modifică (inversează) acest mod de concepere (de explicare a funcționării interne) a noțiunilor de eroare în sens normal și eroare inversă, atunci când le raportează pe acestea la alte instituții ale dreptului penal, precum cauzele justificative. Credem că explicația pentru aceasta constă în dorința de a obține o exprimare constantă a tipului de eroare (în sens normal, respectiv inversă) prin raportare la criteriul rezultatelor produse asupra instituției infracțiunii (asupra existenței sau inexistenței – și intensității – caracterului penal al unei fapte concrete, în raport de corespondența sa cu modelul abstract indicat de o normă de incriminare), eroarea asupra oricărei alte instituții fiind receptată ca secundară, accesorie, derivată și raportabilă la acest nucleu dur al analizei, așadar filtrată și percepută prin prisma efectului – indirect – produs asupra infracțiunii (caracterului penal – și intensității acestuia – atras de corelarea faptei cu elementele conținutului constitutiv descris), iar nu prin prisma efectului produs de aceasta, în mod nemijlocit, asupra acelei norme (instituții) cu privire la care s-a manifestat propriu-zis, ca fenomen al necunoașterii ori al cunoașterii greșite.⁷

Tot o viziune convergentă cu cea adoptată de noi în privința sensului noțiunii de *eroare inversă* este și aceea exprimată în doctrină cu referire la o împrejurare având rol de circumstanță agravantă generală legală, anume „săvârșirea infracțiunii prin violențe asupra membrilor familiei” [art. 75 alin. 1 lit. b) teza a II-a C. pen. de la 1968]. Astfel, s-a arătat că: „Mai întâi, dacă făptuitorul nu a cunoscut faptul că victima este un membru de familie, fiind în eroare de fapt, împrejurarea agravantă nu se va reține în sarcina sa, potrivit dispoziției din art. 51 alin. 2 C. pen. [de la 1968 – p.n., M.D.]; tot astfel, dacă făptuitorul confundă victima [...] (*error in personam*). (...) Dacă eroarea a fost în sens invers (agravantă putativă), făptuitorul crezând că există circumstanța agravantă, deși aceasta se afla numai în reprezentarea lui, nu și în realitate (de exemplu, făptuitorul crede că victima violențelor este un membru de familie, dar în realitate victima nu avea această calitate), împrejurarea agravantă nu va avea incidență, deoarece legea nu ia în considerare decât agravantele efectiv realizate.” [evidențierea ne aparține – M.D.] – Gheorghe Ivan, *O nouă circumstanță agravantă legală*, în *Revista de Drept Penal*, nr. 4/2002, p. 75.

⁷ Astfel, de exemplu, se afirmă în doctrină că: „Eroarea directă [denumire utilizată de autor pentru a desemna eroarea în sens tipic, eroarea normală, obișnuită – p.n., M.D.], presupune necunoașterea sau cunoașterea greșită a unor elemente ale infracțiunii – în acest caz autorul [infractorul, subiectul activ al faptei penale – p.n., M.D.] acționează convins că nu comite o infracțiune, deși în realitate nu este așa – în vreme ce eroarea inversă presupune convingerea

subiectului că săvârșește o infracțiune, deși în realitate lipsește unul dintre elementele acesteia” – F. Streteanu, *op. cit.*, p. 566, 567 [trebuie precizat totuși că – după cum am indicat deja – autorul citat revine asupra acestei distincții inițiale (corectă, în propriul cadru de referință, dar limitată la un aspect singular al raportării erorii în sens normal, respectiv al erorii inverse, la instituțiile dreptului penal și astfel deficitară), dezvoltând-o într-un sens pe care îl considerăm corect și plenar, în ceea ce putem identifica a fi o oarecare disonanță în raport de restul doctrinei, dar în consens cu poziția pe care o afirmăm în cadrul de față].

Un alt exemplu, mai relevant (dar limitat doar la eroarea de drept) este următorul: „Eroarea de drept penal presupune existența unei norme de incriminare în vigoare și convingerea autorului că fapta săvârșită nu este interzisă de legea penală, iar eroarea inversă de drept penal, dimpotrivă, presupune convingerea autorului că există o normă de incriminare, inexistentă în realitate, care interzice fapta săvârșită. (...) În cazul erorii inverse de drept penal, în doctrină s-a arătat că autorul nu poate fi tras la răspundere penală, deoarece, indiferent de reprezentările acestuia, norma de incriminare trebuie să existe în mod obiectiv.” – A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 84. Până în acest punct, ne exprimăm acordul de principiu în raport de viziunea autoarei, cu următoarea rezervă: viziunea este corectă doar în considerarea particulară a raportării erorii inverse (de drept, deși sfera este extensibilă și la eroarea inversă de fapt) la domeniul tipicității, de care depinde caracterul penal al faptei, iar nu în general, în considerarea oricărei instituții de drept penal asupra căreia s-ar putea manifesta eroarea inversă. Or, definiția generală a clasificării erorii în eroare în sens normal și eroare inversă ar trebui să fie aptă să cuprindă toate ipotezele de manifestare a acestor forme de eroare – după același mecanism de funcționare – indiferent de tipul de normă penală față de care s-ar manifesta eroare, iar nu doar în considerarea unor norme de incriminare. Altfel – după cum vom observa, de altfel, în continuare, că se și întâmplă – definiția celor două tipuri de eroare, din punctul de vedere al mecanismului lor de funcționare, va prezenta aptitudinea de a se modifica de fiecare dată când raportarea se va efectua la o nouă instituție penală (la un nou tip de normă), ceea ce însuși conceptul de „definiție”, în mod logic, nu permite! Astfel, în sursa precitată, descrierea erorii în sens firesc și a aceleia inverse continuă, prin raportare la un alt tip de norme penale decât cele de incriminare, anume normele conținând cauze justificative, după cum urmează: „Ca și eroarea de drept penal, eroarea inversă de drept penal poate fi concepută și în materia cauzelor justificative. Se află în eroare directă persoana care are convingerea că acționează în condițiile unei cauze justificative, deși în realitate ele nu există; dimpotrivă, se află în eroare inversă persoana care, deși acționează în condițiile legitimei apărări, ale stării de necesitate, ale ordinului legii și comenzii autorității legitime sau ale consimțământului victimei, crede eronat că nu sunt îndeplinite condițiile acestor cauze justificative, cu toate că în realitate erau îndeplinite.” – Ibidem, p. 84, 85. Observăm o bulversantă modificare a procedurii de identificare a (a modului intern de concepere a funcționării) noțiunilor de eroare în sens normal, respectiv de eroare inversă, în comparație cu prima ipoteză: eroarea inversă nu mai este identificată acum în cazul de absență a normei (care, de această dată, nu mai este norma de incriminare, ci norma care consacră cauza justificativă, aspect ce ar trebui să fie ne semnificativ, însă, în privința distincției pe care o analizăm aici, căci, în ambele cazuri, e vorba de credința incorectă în ceea ce privește existența / incidența sau inexistența / lipsa de incidență, obiectivă, a unei norme de drept) și de credință contrară a agentului, ci – în mod diametral opus – în cazul de prezență a normei (care

consacră cauza justificativă) și de credință contrară a agentului. Explicația care urmează este relevantă pentru viziunea de restrângere – nejustificată – a problematicii erorii și erorii inverse, numai prin prisma situației particulare a verificării caracterului penal al faptei, prin luarea, imuabilă, ca etalon de referință, doar a normei de incriminare: „Eroarea inversă de drept, cu alte cuvinte, presupune convingerea autorului că încalcă legea penală, deși conduita sa este legală. (...) Regulile erorii inverse se aplică întotdeauna în cazul erorii inverse de drept, adică atunci când persoana crede că încalcă legea penală, deși în realitate conduita sa este legală.” Apreciem că afirmația din urmă nu este exactă și nici congruentă cu premisele definiționale admise inclusiv de către autoare, în lumina argumentelor anterior formulate cu privire la stabilirea criteriului de deosebire al erorii normale de eroarea inversă. Există o diferență între a afirma că eroarea inversă presupune acțiunea unei persoane în afara ariei de existență sau incidență obiectivă a unei norme, dar cu sincera convingere că se încadrează în sfera de aplicare a acesteia și – respectiv – a afirma că eroarea inversă (chiar și restrânsă doar la sfera de acoperire a dreptului penal, mai mult, doar la eroarea inversă de normă penală) presupune (numai) acțiunea unei persoane în condiții de legalitate (penală) [deci, în afara sferei de aplicare a unei norme penale incriminatoare, apreciată sub un aspect obiectiv], dar cu sincera convingere a încălcării legii penale [deci a impresiei de acționare în sfera de incidență a unei norme penale de incriminare]. Formularea inițială este largă și abstractă, putând include și formularea subsecventă (care o particularizează pe cea dintâi în raport de instituția infracțiunii și de problema verificării caracterului penal al faptei, prin raportare la cerințele normei de incriminare), dar poate cuprinde în plus și alte semnificații, opuse chiar, prin simpla raportare la alte instituții penale, precum circumstanțele atenuante sau cauzele de nepedepsire (de pildă, cazul unei persoane care acționează, obiectiv, în afara sferei de aplicare a unei norme atenuante sau de nepedepsire, dar care crede că acționează în condiții care atrag aplicarea acestor norme; este evident că o astfel de ipoteză de eroare – care, credem noi, trebuie numită tot inversă, căci *funcționează* la fel ca entitatea anterior denumită astfel (indiferent la ce *rezultat* conduce raportarea sa la tipuri diferite de norme penale) – nu presupune nicidecum „convingerea autorului că încalcă legea penală, deși conduita sa este legală”, ci o convingere – corectă – că se încalcă legea penală, conduita sa fiind într-adevăr infracțională, dar cu impresia – greșită – că este incident un caz de impunitate, ori de atenuare, ceea ce nu se verifică în mod obiectiv).

În mod similar și cu raportarea corespunzătoare a aceluiași observații de ansamblu avem în vedere și afirmațiile următoare din doctrină: „Eroarea poate să constea nu numai din necunoașterea sau cunoașterea greșită a unei împrejurări susceptibile, dacă ar fi fost adevărată, să conducă la reținerea unei infracțiuni în sarcina agentului sau a unei variante agravate a infracțiunii, ci ar putea consta și în presupunerea că există elementele constitutive ale unei infracțiuni, sau ale unei agravante, care în realitate lipsesc. Această ipoteză de eroare se mai numește și *eroare în sens invers* sau *eroare negativă*, ori „faptă putativă” (respectiv agravantă putativă).” – G. Antoniu, *op. cit.*, p. 323 (în lucrarea monografică asupra vinovăției penale), respectiv p. 27 (în articolul din R.D.P. nr. 1/1995). Ulterior, autorul trece la analiza fenomenului erorii asupra cauzelor justificative și inversează criteriul intern după care judecă manifestarea erorii în sens normal și a celei inverse, prin comparație cu situația anterioară, numai pentru a se menține sensul de irelevanță juridică a erorii inverse (ca în ipoteza precedentă): „În legislațiile care admit existența cauzelor justificative (...) eroarea [autorul se

referă în acest punct la ceea ce concepe a fi o eroare în sens firesc, tipic, în raport de cauzele justificative, deși noi am aprecia-o drept o eroare inversă – p.n., M.D.] poate consta fie dintr-o reprezentare eronată a agentului sau din necunoașterea unei *împrejurări de fapt* care dacă ar fi reală [de unde reiese că premisa constă în caracterul ireal (din punct de vedere obiectiv), neincident, al aspectului în cauză, pe fondul credinței greșite, în sens contrar, a agentului – p.n., M.D.] ar fi condus la incidența unei cauze justificative. [exemplele indicate în continuarea afirmației se referă toate la ipoteze în care nu sunt obiectiv incidente cauze justificative, dar se acționează cu impresia greșită a incidenței lor, ceea ce noi considerăm a reprezenta cazuri de eroare inversă – p.n., M.D.] (...) Eroarea de fapt asupra unei cauze justificative poate fi și inversă; agentul crede că nu există o cauză justificativă și acționează ca atare cunoscând că fapta este ilicită deși, în realitate, ar fi existat o împrejurare de natură să înlăture răspunderea subiectului” [așadar, obiectiv, acțiunea are loc în sfera de incidență a normei care consacră cauza justificativă, dar agentul ignoră această realitate, crezând contrariul, ceea ce noi apreciem a reprezenta nu o eroare inversă, ci una propriu-zisă, în sens normal – p.n., M.D.] – Ibidem, p. p. 324, 325 (în lucrarea monografică asupra vinovăției penale), respectiv p. 28, 29 (în articolul din R.D.P. nr. 1/1995).

Din aceeași perspectivă poate fi enunțată încă o opinie exprimată în doctrina de specialitate, anume: „(...) poate exista și o eroare inversă asupra conținutului [faptei – p.n., M.D.] (...) atunci când agentul consideră eronat că sunt îndeplinite condițiile conținutului faptei, deși în realitate nu erau îndeplinite. (...) Eroarea privește conținutul interdicției [ipoteză distinctă de eroarea asupra conținutului faptei – p.n., M.D.] în cazul în care agentul nu cunoaște existența textului care incriminează fapta sa, sau, deși cunoaște existența textului, nu îi cunoaște semnificația exactă.” Din nou, până la acest punct, ne exprimăm o congruență de viziune, sub aceeași rezervă indicată și în celelalte cazuri: ipotezele ar trebui abstractizate, nu raportate doar la modul de realizare al conținutului faptei concrete în raport de prevederile normei de incriminare, ci cu referire la norme juridice (juridico-penale) în general (inclusiv unele norme conținând cauze justificative, ori de nepedepsire). Astfel, se va observa în continuare inconvenientul perceperii fenomenului erorii, în mod constant, doar prin filtrul principal al normelor de incriminare, efectuându-se aceeași reșezare (criticabilă, întâlnită și în celelalte exemple furnizate) în abordarea erorii în sens firesc și a aceleia în sens invers, în momentul analizei erorii asupra instituției cauzelor justificative: „Eroarea asupra unei cauze justificative este denumită și eroare indirectă asupra interdicției. [În această exprimare este cum nu se poate mai evidentă tendința de a reduce eroarea asupra oricărei alte norme decât aceea propriu-zisă de incriminare, la statutul unei erori de tip subsidiar acesteia, care trebuie percepută în mod „indirect” față de ea, aspect la care nu putem achiesă, deoarece deși instituțiile dreptului penal sunt interdependente și subordonate toate instituției fundamentale a infracțiunii, ele prezintă autonomie și identitate specifice, individuale, impunându-se a fi abordate direct, ca atare, iar nu printr-o permanentă mijlocire – p.n., M.D.] Ea există atunci când eroarea nu vizează direct un text de incriminare, ci atinge doar componenta de ilicite, agentul crezând că fapta sa este justificată, ipoteză în care eroarea are regimul unei erori asupra interdicției [reiese că autorul admite această situație drept una de manifestare a erorii (asupra cauzelor justificative) ca o eroare în sens normal, așadar într-o manieră opusă celei indicate de noi anterior – p.n., M.D.] (...) Eroarea inversă asupra interdicției (...). În acest caz, agentul crede că fapta pe care a comis-o este incriminată, comițând o faptă putativă (...).

[într-adevăr, ipoteză valabilă de eroare inversă, prin raportare la sfera aprecierii caracterului penal al faptei în funcție de existența elementelor constitutive ale incriminării – p.n., M.D.] Eroarea inversă asupra existenței unei cauze exoneratoare se mai numește și eroare inversă indirectă.” [Din nou, rezolvarea incongruenței dintre criteriul ales pentru identificarea erorii asupra cauzelor justificative (după caz, ca o eroare în sens firesc, ori una în sens invers) și mecanismul original de diferențiere dintre eroarea obișnuită și aceea în sens invers (prin raportare la eroarea asupra elementelor constitutive descrise de norma de incriminare) este rezolvat printr-o stipulație terminologică suplimentară, anume: eroare inversă *indirectă* – ceea ce are, totuși, meritul de a marca și semnala existența unei deosebiri între criteriile de determinare a formelor erorii în cele două ipoteze distincte, de raportare a erorii la tipuri diferite de norme penale, fiind așadar o variantă superioară celorlalte viziuni exprimate în doctrină, care au fost pre-indicate și care nu avertizau deloc, terminologic, modificarea percepției asupra funcționării mecanismului intern de determinare a erorii în sens normal, respectiv a celei în sens invers, în funcție de schimbarea tipului de normă penală la care se făcea raportarea erorii – p.n., M.D.] – S. Bogdan, *op. cit.*, p. 58-63. În exemplele ce urmează după ultima frază citată, sunt indicate ipoteze de fapte care verifică, obiectiv, condițiile unor norme penale conținând cauze justificative, în condițiile ignorării acestei realități de către agentul care crede că săvârșește acte cu valoare infracțională nejustificată (ipoteză pe care o apreciem a fi ilustrativă – în disonanță cu autorul indicat – pentru eroarea în sens firesc, iar nu pentru aceea inversă). La un punct ulterior al expunerii, autorul reia, consecvent, ideea și exemplele: „Eroarea este indirectă și inversă atunci când agentul crede că fapta sa nu este justificată, deși în realitate operează o cauză exoneratoare. (...) Este indirectă, pentru că se referă la existența unei cauze justificative, și *este inversă, pentru că agentul în realitate nu comite o infracțiune.*” [evidențierea ne aparține – M.D.; ea subliniază referirea constantă în definirea erorii inverse la instituția caracterului infracțional al faptei, deși această formă de eroare se poate manifesta în raport de instituții penale care să nu fie deloc legate de această instituție fundamentală, așa cum e cazul, de pildă, al celei analizate de noi aici: o cauză de nepedepsire] – Ibidem, p. 173. De asemenea: „Eroarea este firească atunci când agentul nu cunoaște existența unui text de incriminare sau nu îi înțelege sensul. Eroarea de drept penal este inversă atunci când agentul crede în mod eronat că ar exista o normă penală care incriminează fapta pe care a comis-o (...). Eroarea inversă asupra interdicției există și atunci când agentul crede în mod eronat că un text de incriminare este aplicabil faptei sale (...). Aceasta se mai numește și eroare inversă de interpretare a legii. [Până aici, observăm o convergență de viziune cu aceea a autorului citat, asupra subiectului erorii inverse, căci ipoteza este că, obiectiv, norma nu există ori nu este incidentă, iar agentul crede, greșit, în existența sau incidența acesteia.] Tot o eroare inversă există și atunci când agentul crede în mod eronat că pentru fapta sa nu este aplicabil sau nu există un text exonerator. [În divergență de opinie cu autorul, observăm că aici, pentru a se menține raportarea, indirectă, a ipotezei erorii tot la existența infracțiunii – deși eroarea privește direct nu condițiile de incriminare, ci norma care consacră cauza justificativă, deci caracterul firesc sau invers al erorii ar trebui judecat (credem noi), după modul în care se prezintă aceasta față de norma asupra căreia se manifestă ea în mod direct – s-au modificat premisele determinării erorii inverse; acum – în raport de cauzele justificative – se apreciază a reprezenta eroare inversă situația opusă – din punct de vedere al raportării reprezentărilor agentului la existența obiectivă a unei norme –

Credem că prin această modalitate de abordare a fenomenului erorii, sub aspectul clasificării sale în eroare în sens normal și eroare inversă, se denaturează esența modului de manifestare a acestuia, conceptul fiind modelat în mod artificial, prin prisma (limitată) a unui anumit tip de rezultat particular, care se produce doar în considerarea raportării erorii – în mod direct, sau indirect – la o anumită instituție a dreptului penal. Practic, întregul concept este exprimat prin raportare la dimensiunea (îngustă, dacă este să privim, în ansamblu, asupra integralității instituțiilor penale fundamentale și sferelor de referință care au aptitudinea de a intra în contact

---

cele admise cu acest titlu în raportarea inițială, la eroarea asupra normei de incriminare; apare în eroare inversă agentul care nu crede că există, ori că este incidentă, o normă care, obiectiv, există și este incidentă – cea care consacră cauza justificativă! – p.n., M.D.] (...) Într-o astfel de ipoteză, fapta nefiind prevăzută de legea penală [sic! – credem că în cazul existenței unei cauze justificative, fapta comisă rămâne tipică, deci prevăzută de legea penală, dar devine permisă de ordinea de drept; nu apreciem că verificarea neîntrunirii condițiilor unei cauze justificative ar constitui un element negativ implicit al conținutului constitutiv al infracțiunii, cuprins tacit de normele de incriminare, astfel încât existența / incidența unei cauze justificative să afecteze și tipicitate, excluzând reținerea faptei ca infracțiune pe temeiul inexistenței prevederii sale – în condițiile concrete în care a fost săvârșită – în legea penală – p.n., M.D.], nu are nicio semnificație faptul că agentul a cunoscut sau nu această împrejurare.” – Ibidem, p. 174.

Prin excepție față de restul doctrinei, este de remarcat faptul că autorul în urmă citat prospectează implicațiile potențiale ale fenomenului erorii inclusiv în materia unor instituții în general ignorate, din acest punct de vedere, în expunerile din literatura de specialitate, printre acestea numărându-se și cauzele de impunitate: „Eroarea inversă asupra interdicției poate să privească și condițiile de sancționare. De exemplu, favorizatorul, rudă [apropiată, în sensul legii penale – p.n., M.D.] cu cel favorizat, crede că a comis o faptă prevăzută de legea penală [totuși, ca o mențiune necesară, trebuie să arătăm în acest punct că, sub acest aspect, reprezentarea agentului ar fi una corectă, deoarece calitatea arătată funcționând cu titlu de izvor al impunității, ea nu atrage, totuși, efecte exoneratoare asupra caracterului penal al faptei, astfel încât aceasta rămâne a fi apreciată drept infracțiune, așadar, cu atât mai mult, ca o faptă prevăzută de legea penală (statut pe care, de altfel, nu l-ar fi pierdut nici măcar în ipoteza în care calitatea respectivă ar fi fost mai mult decât o cauză de nepedepsire, anume una de înlăturarea a caracterului penal al faptei – p.n., M.D.), fără să cunoască existența cauzei de nepedepsire a favorizatorului care este rudă [apropiată – p.n., M.D.] cu cel pe care îl favorizează. [Reluăm precizarea că ipoteza, descrisă de autor drept eroare inversă, tinde a fi caracterizată în prezentul studiu, drept o eroare obișnuită, în sens normal – p.n., M.D.] Dacă agentul crede că și actele de participare la o faptă comisă de o rudă [apropiată – p.n., M.D.] nu se pedepsesc, la fel ca și în cazul favorizării [infractorului – p.n., M.D.], acesta se află în situația unei erori [din punctul nostru de vedere, o eroare inversă – p.n., M.D.] asupra interdicției și anume, consideră că există un text care l-ar exonera de pedeapsă” [s-ar putea spune, o cauză de nepedepsire putativă – p.n., M.D.] – Ibidem, p. 64.

și de a fi influențate de fenomenul erorii, inclusiv al celei în sens invers) unei singure părți, ceea ce apreciem a fi (cel puțin) impropriu unei corecte analize (chiar dacă acea parte este cea mai evidentă, cea mai predispusă spre a suferi efectele erorii și cea în raport de care aceste efecte au, potențial, cele mai intense implicații posibile asupra statutului și răspunderii – *lato sensu* – agentului).

Acestea fiind fixate, urmează a ne ocupa în continuare, cu prioritate, de analiza ipotezei erorii de fapt (în sens normal, respectiv în sens invers), apoi de aceea a erorii de drept, întâi extrapenal, apoi penal (în sens normal, respectiv în sens invers).⁸

[10.] (10.1) În considerarea contextului studiat, considerăm că se află în *eroare de fapt cu privire la propria sa calitate determinantă a incidenței cauzei speciale de nepedepsire* aici analizate, nedenunțătorul care a luat cunoștință doar de comiterea obiectivă a unei fapte incriminate drept infracțiune contra siguranței statului / securității naționale (dintre cele care implică, sub sancțiune penală, obligația denunțării), fără a cunoaște, însă, identitatea efectivă a persoanei care a comis-o / a persoanelor participante.⁹ Tot în eroare de fapt, în sensul prezent, se va găsi nedenunțătorul unei asemenea fapte, care confundă¹⁰ persoana cu rol de subiect activ al respectivei infracțiuni, în sensul că are o convingerea greșită asupra identității acesteia, nedându-și seama că este vorba despre o persoană în raport de care are calitatea indicată de norma care conține cauza de nepedepsire, ci apreciind că este vorba despre o persoană diferită, față de care nu are respectiva calitate.¹¹ De precizat, în plus, că premisa de la care

---

⁸ Datorită limitărilor derivate din necesitățile de gestionare rezonabilă a spațiului destinat publicării articolelor în revistă, analiza aspectelor privind eroarea de drept asupra normelor cercetate în cadrul de față va fi disjunsă într-o a treia parte (finală) a articolului, care se va publica separat, într-un număr viitor al revistei.

⁹ Aceasta ar reprezenta o ipoteză de manifestare a erorii de fapt cu privire la calitatea persoanei sub forma ignoranței, a deplinei necunoașteri a realității, nedenunțătorul nepunându-și nici măcar un moment problema că între el și persoana în cauză ar putea să existe un raport relațional obiectiv determinat de lege, dintre acelea care i-ar atrage impunitatea.

¹⁰ Această ipoteză reprezintă o formă de manifestare propriu-zisă a erorii, în sensul de necunoaștere parțială a realității, de cunoaștere greșită.

¹¹ În măsura în care nedenunțătorul, soț sau rudă apropiată (conform C. pen. din 1968), respectiv membru de familie (conform C. pen. din 2009) cu subiectul activ al infracțiunii pe care avea obligația penală de a o denunța, a confundat această persoană cu o alta, în raport de

plecăm este, în ambele ipoteze, aceea că denunțarea nu are loc (aspect relevant, de altfel, prin referirea la persoana în eroare ca fiind „nedenunțator”).

(10.2.) Într-o atare ipoteză, împotriva soluției conform căreia cauza de nepedepsire ar trebui să își producă oricum efectul, s-ar putea argumenta că este evident că motivul concret, particular, al nedenunțării, nu are legătură cu rațiunea subiectivă în considerarea căreia a fost reglementată impunitatea, anume cu înclinația naturală a ființei umane de a proteja persoanele cu care se află în anumite raporturi (legal indicate) ce fac să se prezume o strânsă relație afectivă. Din moment ce nedenunțatorul nu a cunoscut identitatea reală a subiectului activ al infracțiunii nedenunțate și – deci – nu a conștientizat legăturile dintre el și respectiva persoană, nu s-a putut activa în psihicul său acea dimensiune decizional-afectivă în considerarea căreia a fost creată prezumția legală de existență a unei anumite încărcături sentimentale, de un anumit fel și de o anumite intensitate, caracterizantă a conținutului relației dintre nedenunțator și nedenunțat, aspect pe care se fundamentează cauza de nepedepsire. Este adevărat că legea prezumă la modul absolut existența sentimentelor firești de afecțiune dintre anumite categorii de persoane și întemeiază impunitatea (în acest caz) pe respectiva prezumție.¹² Însă, s-ar putea argumenta că dacă această prezumție legală *juris et de jure* nu poate fi înlăturată odată ce a fost reținută, este totuși discutabilă reținerea sa în considerarea unei simple verificări obiective, mecanice, formale, a unei anumite stări, calități, existente între două persoane, în condițiile în care rațiunea existenței sale este întemeiată pe justificări mai profunde, de natură subiectivă, ce ar impune și verificarea conștientizării respectivei stări (calități) ca factor decizional motivațional.

---

care se găsea, însă, tot într-una dintre calitățile care atrag, în acest caz, nepedepsirea, credem că nu se pot ridica probleme legate de acordarea beneficiului impunității, fiind evidentă incidența cauzei speciale de nepedepsire într-o atare ipoteză, din moment ce legea nu distinge – în acest context – între persoanele față de care nedenunțatorul verifică vreuna (oricare) dintre calitățile care atrag impunitatea, acestea fiind în mod egal încadrate într-o singură categorie de persoane, efectele produse fiind unitare, identice, indiferent de identitatea particulară propriu-zisă a fiecărui individ din categoria respectivă.

¹² Care prezumție – absolută fiind – nu admite dezvoltarea unui probatoriu ce ar tinde să stabilească un sens contrar al realității, care să conducă la răsturnarea prezumției și înlăturarea – astfel – a incidenței cauzei speciale de nepedepsire.

Cu alte cuvinte, se poate argumenta că în voința legiuitorului nu a fost crearea unei prezumții care să funcționeze mecanic (oricând se probează, în ipoteze conforme situației legal reglementate, anumite calități între două persoane determinate), ci a uneia care să devină incidentă numai în considerarea anumitor premise, acțiunea sa fiind condiționată de probarea prealabilă a anumitor elemente, printre care cunoașterea de către nedenunțator, la momentul nedenunțării, a identității subiectului activ al infracțiunii nedenunțate, deoarece prezumția nu se extinde și asupra acestui aspect al realității (nu se prezumă această cunoaștere), ci doar se fundamentează pe dânsul, ca o realitate distinctă.

Într-o astfel de linie argumentativă, s-ar putea afirma că, dacă este imposibilă răsturnarea prezumției irefragabile pe care se construiește cauza specială de nepedepsire analizată, odată ce au fost fixate premisele existenței sale, nu ar fi însă imposibilă însăși demontarea acestor premise, caz în care prezumția nu ar mai avea temei să se rețină, așadar nici cauza de impunitate nu și-ar mai putea justifica incidența! Dacă nedenunțatorul nu a știut că acela care a comis infracțiunea nedenunțată este soțul sau ruda sa apropiată (potrivit C. pen. de la 1968), respectiv un membru al familiei sale (conform C. pen. din 2009), înseamnă că nu dorința legitimă (legal recunoscută, în această conjunctură, ca producătoare de efecte juridice de impunitate) de a proteja o asemenea persoană a constituit motivul nedenunțării, ci alte rațiuni. Or, dintre multiplele motive care pot sta la baza comiterii unei infracțiuni de nedenunțare a unei infracțiuni îndreptată contra siguranței statului / securității naționale, legiuitorul nu a valorificat cu titlu de cauză specială de nepedepsire pe oricare, ci numai pe acela ante-indicat, prezumându-l absolut ca urmare a stabilirii existenței anumitor calități între nedenunțator și nedenunțat, calități care în opinia sa reprezintă forme exterioare (obiectiv și legal determinate) de manifestare a anumitor relații interumane care de regulă generează sentimente și înclinații afective intense. Orice alt motiv este indiferent în ceea ce privește impunitatea, iar a presupune că subzistă unicului motiv determinant al nepedepsirii – în configurația anterior argumentată – în condițiile unei absențe a cunoașterii identității persoanei nedenunțate, la momentul comiterii nedenunțării, de către individul nedenunțator, este o atitudine nerealistă și illogică.

(10.3.) Un astfel de efort argumentativ, orientat în direcția soluționării problemei schițate în sensul refuzului de a acorda impunitatea într-un atare caz de eroare, apare la o primă vedere drept coerent, prin aceea că susține

faptul că dacă o instituție a dreptului își are geneza în considerente de natură subiectivă, analiza condițiilor care fac posibilă reținerea sa ar trebui, la rândul ei, să țină cont de absența sau prezența unor elemente de factură subiectivă, cosubstanțiale cu însăși rațiunea în considerarea căreia a fost creată instituția în cauză, iar aplicarea acesteia să nu fie subordonată unei analize formal-mecanice, strict obiective, a unor criterii exterioare, care nu garantează întotdeauna relevarea substanței sale intime. O astfel de poziție se îndepărtează însă de realitatea uzuală a funcționării dreptului, fiind mai apropiată de o abordare filosofică ideală, utopică, a fenomenului juridic, decât de pragmatismul efectiv, concret, al legităților potrivit cărora funcționează acest instrument de reglare etatică a comportamentului uman în mediul social organizat.

Astfel, esența unei idei însușite de către legiuitor în perioada pre-legislativă necesită, pentru exprimarea și proclamarea sa sub autoritatea acestuia, identificarea unei forme normative corespunzătoare. Printre alte considerente de care legiuitorul trebuie să țină cont în identificarea acestei forme (prezervarea esenței mesajului, formularea clară a acestuia, armonizarea sa în contextul normativ intern și extern preexistent, precum și în contextul istoric, social și cultural particular al momentului etc.), ar trebui să se numere și grija de a oferi dispoziției legale exprimate o suficient de mare flexibilitate pentru ca aceasta să poată fi aplicată unei multitudini de situații faptice, încorporând, în felurite modalități variate de particularizare, o însușire juridică comună. Pe de altă parte, experiențele trecutului au semnalat constant pericolul care poate sălășlui într-o prea accentuată flexibilitate a normei, fiind de asemenea una dintre sarcinile de căpătâi ale legiuitorului aceea de a-și cuprinde prescripțiile în forme de exprimare cât mai precise și mai puțin predispuse la interpretări potențial arbitrare și centrifuge din partea organelor etatice chemate să aplice prevederile legale în activitatea practică post-legislativă, precum și din partea destinatarilor obișnuiți ai legii penale (care pot înțelege greșit dispoziția legală, ca urmare a unei interpretări nefericite, ocazionată de ambiguitatea crescută și potențialitatea interpretativă sporită a normei)¹³.

---

¹³ „ (...) legiuitorul penal [nu] ar trebui să considere printre ultimele sale preocupări pe aceea a accesibilității legii penale. S-a spus pe drept cuvânt că legiuitorul, dacă vrea să fie ascultat, respectat, trebuie să fie mai întâi înțeles de către destinatarii legii penale (Blackstone).” – George Antoniu, *Reflecții asupra viitoarei reforme penale*, în *Revista de*

Echilibrul acestor deziderate fiind uneori extrem de delicat de atins, poate fi constatată înclinația legiuitorului de a enunța unele dintre instituțiile normative pe care le creează (sau recunoaște), prin forme de exprimare care manifestă un caracter constrângător asupra esenței ideii care a stat la baza reglementării. Necesitatea limitării arbitrariului interpretativ și a evitării ineficienței practice a normei, în urma unui posibil haos în aplicarea acesteia¹⁴, determină adeseori luarea deciziei de restrângere a conținutului substratului normei, prin recurgere la forme de exprimare oarecum înguste în raport de dimensiunea plenară a conceptului din care a izvorât reglementarea. Astfel, idei originare mai ample sunt uneori prezentate și fixate normativ prin intermediul unor forme constând în idei derivate, cu un câmp de cuprindere mai restrâns, dar mai puțin susceptibile de a genera controverse interpretative. Singurele elemente ale voinței legiuitorului care ajung să fie cunoscute cu certitudine și dobândesc valoare reală, efectivă, în dreptul pozitiv, determinând producerea de efecte juridice concrete, sunt aceste din urmă forme de exprimare normativă propriu-zisă, ceea ce validează concepția potrivit căreia, uneori, în domeniul juridic prevalează forma asupra conținutului. Desigur, o concluzie puțin măgulitoare prin raportare la un stadiu ideal, utopic, de ființare, însă perfect valabilă în dimensiunea concretă, perfectibilă, a existenței umane constrânsă de mecanismele interacțiunii sociale, printre care și acelea juridice!

Drept Penal, nr. 4/1995, p. 35. În sens similar, s-a mai arătat și că: „Norma juridică va fi mai ușor de cunoscut [și – credem noi – de înțeles; p.n., M.D.] dacă la elaborarea ei s-a avut în vedere folosirea unei terminologii și a unei tehnici de redactare care să asigure accesibilitatea normei, înțelegerea ei de către cetățeni.” – A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 15. În același cadru, autoarea precitată mai precizează, explicit: „Formarea reprezentărilor eronate ale semnificației conținutului normei juridice ar putea avea sursa în procesul de elaborare a normei și în folosirea unor soluții de tehnică legislativă necorespunzătoare. (...) Folosirea unor texte susceptibile de multiple înțelesuri poate conduce, de asemenea, la formarea erorii asupra conținutului normei juridice.(...) Tot astfel, lipsa de precizie în determinarea elementelor conținutului normei juridice poate conduce la formarea erorii” - *Ibidem*, p.29, 30.

¹⁴ La o asemenea interpretare și aplicare haotică a unei norme poate predispune caracterul prea imprecis al unei formulări în care considerentul asigurării unei cât mai largi sfere de incidență, la o paletă cât mai variată de ipoteze concrete, este în mod dezechilibrat preferat precauției (restrângătoare asupra formulării) de a exprima mesajul legal într-o manieră cât mai clară și mai riguroasă posibil, astfel încât să se preîntâmpine abuzul de interpretare (care poate ajunge până la vicierea ireversibilă a voinței legiuitorului, prin argumentarea, uneori veridică și credibilă, a unei interpretări chiar și opuse sensului inițial ce s-a dorit a fi exprimat de către legiuitor).

Într-o formulare mai puțin abstractă, concretizând aceste considerații generale la problematica analizei pendinte, putem fixa o serie de constatări. În primul rând, trebuie admis că legiuitorul a plecat, într-adevăr, în reglementarea cauzei speciale de nepedepsire aici vizate, de la o împrejurare având caracter subiectiv, care i s-a impus cu puterea unei atât de accentuate evidențe, încât a simțit nevoia de a nu o ignora pe tărâmul producerii de efecte juridice, anume: înclinația firească, adeseori dominantă, necenzurabilă, a majorității ființelor umane, de a proteja anumite persoane de care sunt legate prin relații afective intense, indiferent de obligațiile moral-sociale sau legale pe care le au, precum și de gravitatea actelor comise de respectivele persoane! Forma sub care a apreciat legiuitorul penal român modern a fi oportună reglementarea recunoașterii producerii de efecte juridice, în considerarea acestei rațiuni, în favoarea persoanelor care comit fapta de nedenunțare a unor infracțiuni contra siguranței statului / securității naționale, a fost aceea a unei cauze speciale de nepedepsire (similară cu alte cauze speciale de nepedepsire ori de reducere a pedepsei întemeiate pe aceleași considerente, reglementate în raport de fapte descrise de alte norme de incriminare).

Resimțind, probabil, presiunea necesității de a nu crea premise favorabile arbitrariului interpretativ în descifrarea voinței sale, recunoscând poate, totodată, potențialul risc al neutralizării caracterului efectiv al aplicării normei de impunitate, ca urmare a complexității și dificultății probatorii (sub aspectul subiectiv indicat)¹⁵, pe care ar putea-o ridica numeroase conjuncturi

---

¹⁵ Apreciem că este de necontestat faptul că inserarea cerinței dovedirii, dincolo de orice dubiu rezonabil, pe bază de elemente probatorii concrete, a caracterului efectiv al reprezentărilor subiective ale infractorului nedenunțator, existente la momentul comiterii faptei penale, cu privire la identitatea persoanei care a săvârșit infracțiunea contra siguranței statului / securității naționale, nedenunțată, ar reprezenta un demers cu impact negativ asupra celerității procesului penal, precum și asupra gradului de complexitate al activității organelor judiciare, indiferent de modul de așezare al sarcinii probei, demers care ar manifesta aptitudinea ridicată de a se dovedi adeseori iluzoriu, dacă nu chiar imposibil de efectuat într-o manieră coerentă cu principiul aflării și relevării adevărului în procesul penal, cu privire la evenimentele instrumentate. Ne putem întreba dacă s-ar putea respinge (și de ce) afirmația unui persoane cercetate / acuzate / judecate într-o cauză privind infracțiunea de nedenunțare a unei infracțiuni contra siguranței statului / securității naționale, care ar afirma că la momentul nedenunțării a avut cunoștință de împrejurarea că fapta nedenunțată fusese comisă de către soțul său, ori o rudă apropiată de-a sa (C. pen. 1968) / un membru al familiei sale (C. pen. 2009)? Intuind un răspuns principial negativ la această interogație, ne putem întreba, în

faptice, legiuitorul a decis să-și exprime ideea originară pe care a construit instituția în cauză într-o formă restrictivă, prin intermediul unei idei derivate, mai puțin cuprinzătoare, dar mai stabilă. Astfel, a identificat tipuri de raporturi relaționale interumane, obiectiv determinate prin descrierea lor potrivit unui anumit statut legal (relațiile de căsătorie, precum și acelea dintre persoanele apreciate de legiuitorul Codului penal de la 1968 ca fiind rude apropiate, respectiv acelea dintre persoanele care, în concepția legiuitorului Codului penal din 2009, sunt membri ai aceleiași familii), în cadrul cărora, de regulă, în mod firesc, normal, natural și stabil, relațiile dintre subiecți sunt caracterizate de tipul de legături afective intense ce determină înclinația subiectivă de protecție, avută în prealabil în vedere de legiuitor ca substrat al impunității. Ideea derivată sub forma căreia s-a exprimat ideea normativă originară a fost așadar aceea a nepedepsirii nedenunțatorului în persoana căruia se verifică o calitate ce îl situează într-unul din aceste raporturi relaționale cu subiectul activ al infracțiunii contra siguranței statului / securității naționale nedenunțate. Ceea ce a dobândit, în mod efectiv și exclusiv, forță juridică, a fost – așadar – nu substratul originar al reflecției de factură pre-legislativă a legiuitorului, ci forma normativă în care s-a încorporat efectiv aceasta (ori, altfel spus, esența conceptului normativ în cauză a dobândit valoare juridică doar în măsura exprimării sale legale propriu-zise).

(10.4.) De aici derivă concluzia potrivit căreia legiuitorul a optat pentru exprimarea juridică într-o instituție cu determinare faptică de tip concret-obiectiv, a unei rațiuni normative provenind dintr-un substrat justificativ de esență subiectivă. Drept consecință, se poate observa că, în practica aplicării sale efective, post-legislative, construcția legală astfel creată dobândește aptitudinea de a se manifesta, ocazional, pe tărâmul unei incongruențe între dimensiunea subiectivă a fundamentării sale axiologice și reținerea ei ca instituție cu manifestare concretă (reținere subordonată verificării obiective a unei situații, calități, care caracterizează formal,

---

continuare, ce ar putea determina pe această persoană să nu facă o astfel de afirmație, indiferent de modul în care s-ar fi prezentat realitatea (în privința reprezentărilor sale) la data săvârșirii infracțiunii de nedenunțare, din moment ce ar afla, ulterior, identitatea exactă a celui care a comis infracțiunea nedenunțată, precum și existența dispoziției legale care reglementează impunitatea în considerarea calității (obiectiv prezente) dintre cei doi? Credem că este pe deplin evident caracterul retoric al interogației, astfel încât răspunsul se impune de la sine, cu toate consecințele atrase în planul argumentării care a ocazionat precizările de față.

juridic, raportul dintre două persoane), forma putând prevala uneori asupra conținutului¹⁶, ca preț (admisibil) necesar a fi plătit pentru asigurarea

---

¹⁶ Ipoteza astfel evidențiată nu este nicidecum singulară în peisajul normativ autohton (și – desigur – nici în cel străin, de altfel). Pentru a oferi doar un singur exemplu într-un spirit fidel realizării unei comparații esențial echivalente, în sensul aici dezvoltat, cu situația analizată mai sus, facem referire – de pildă – la împrejurarea săvârșirii unei infracțiuni de către un infractor major împreună cu un minor, valorificată de legiuitorul penal român cu titlu de circumstanță agravantă generală legală [art. 75 alin. 1 lit. c) C. pen. de la 1968; art. 77 lit. d) C. pen. din 2009]. Astfel, în principiu, se admite în literatura juridică de specialitate că rațiunea care a stat la baza reglementării în cauză este una de tip subiectiv, anume aprecierea că infractorul major a profitat de lipsa de experiență de viață și influențabilitatea sporită caracteristică (de regulă) minorilor, pentru a-l atrage pe minor la comiterea faptei incriminate, în propriul său avantaj, compromițând astfel grav procesul de devenire al minorului și valorile pe care ar trebui să se fundamenteze dezvoltarea și educarea acestuia, aspecte ce îl caracterizează în mod stabil pe un astfel de infractor major ca prezentând un grad mai accentuat de pericol social. În acest sens – Dumitru Lucinescu, în: Teodor Vasiliu (coordonator), George Antoniu, Ștefan Daneș, Gheorghe Dărăngă, Dumitru Lucinescu, Vasile Papadopol, Doru Pavel, Dumitru Popescu, Virgil Rămureanu, *Codul penal comentat și adnotat. Partea generală*, Ed. Științifică, București, 1972, p. 453, 454; Maria Zolyneak, în: Maria Zolyneak, Maria Ioana Michinici, *Drept penal. Partea generală*, Editura Fundației „Chemarea”, Iași, 1999, p. 400, 401; Matei Basarab, în: Matei Basarab (coordonator), Viorel Pașca, Gheorghică Mateuț, Constantin Butiuc, *Codul penal comentat. Vol. I. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2007, p.432; Costică Bulai, Bogdan Nicolae Bulai, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, p. 2007, p. 408; Cristian Mitrache, în: Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, ediția a VIII-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 396; Gheorghe Diaconu, *Răspunderea penală*, Ed. Lumina Lex, București, 2010, p. 345-347; Viorel Pașca, *Drept penal. Partea generală (actualizat cu prevederile noului Cod penal)*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 494, 495.

Totuși, având probabil în vedere și dificultățile probatorii practice pe care le-ar fi implicat impunerea verificării efective a existenței concrete a acestei influențe, a realității propriu-zise a acestui proces subiectiv de augmentare a pericolozității infracționale a subiectului activ major, în fiecare caz determinat în care s-ar constata cooperarea faptică a unui major cu un minor la săvârșirea unei infracțiuni, legiuitorul a preferat să prezume absolut existența acestei relații subiective agravante (pentru major), în considerarea simplei verificări obiective a participării unor astfel de persoane la comiterea unei fapte incriminate, generalizând sub formă de prezumție tacită (implicită), irefragabilă, realitatea specifică unui tip de situații ce pot fi caracterizate drept majoritare (în rândul unor situații similare), dar care nu epuizează, nicidecum, fenomenul. Astfel, nu este improbabil a presupune că în anumite cauze determinate s-ar putea observa că relația de influențare a provenit – în mod atipic – nu dinspre major către minor, ci invers. Cu toate acestea, s-a specificat expres în doctrină faptul că, legea nedistingând, în exprimarea normativă propriu-zisă, după cum efectele circumstanței agravante în cauză sunt incidente sau nu în raport de confirmarea faptică concretă a

prezumției legale (implicite) absolute, referitoare la sensul normal sau nefiresc al relației de influențare major - minor, circumstanța agravantă va trebui reținută în mod obligatoriu în sarcina infractorului major, chiar și atunci când, efectiv, el nu l-a atras pe minor spre săvârșirea faptei incriminate, profitând de inocența acestuia! În acest sens – Constantin Bulai, în: Vintilă Dongoroz (coordonator), Iosif Fodor, Siegfried Kahane, Ion Oancea, Nicoleta Iliescu, Constantin Bulai, Rodica Stănoiu, Victor Roșca, *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală, vol. II*, ediția a II-a, Ed. Academiei române, Ed. All Beck, București, 2003, p. 153 [unde se indică explicit: „Circumstanța agravantă va exista chiar și atunci când s-ar constata că minorul însuși prezintă o stare de pericolozitate deosebită sau că el a avut rol tot așa de important în săvârșirea infracțiunii ori a avut chiar inițiativa săvârșirii faptei penale. Nu interesează deci calitatea în care minorul contribuie la săvârșirea infracțiunii.”]. O concluzie similară poate fi dedusă și din unele formulări ale doctrinei mai recente – Ștefan Daneș, Vasile Papadopol, *Individualizarea judiciară a pedepselor*, ediția a II-a (revizuită), Ed. Juridică, București, 2005, p. 211 [autorii rețin doar ideea finală din precizarea anterior relevată, de unde reiese implicit că admit necesitatea reținerii obligatorii a agravantei în sarcina infractorului major, chiar și atunci când relația de influențare și atragere la conduita incriminată este atipică, inițiativa neaparținându-i acestuia; astfel, se arată că: „Incidența agravantei nu este condiționată, în caz de participație, nici de calitatea – de autor, instigator sau complice – în care majorul și minorul au cooperat la săvârșirea infracțiunii (...)” – evidențierile din text ne aparțin, M.D.]; în mod identic – Ion Ristea, în: George Antoniu (coordonator), Alexandru Boroii, Bogdan-Nicolae Bulai, Costică Bulai, Ștefan Daneș, Constantin Duvac, Mioara-Ketty Guiu, Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, Ioan Molnar, Ion Ristea, Constantin Sima, Vasile Teodorescu, Ioana Vasii, Adina Vlășceanu, *Explicații preliminare ale noului Cod penal. Vol. II (art. 53 – 187)*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 142. În același sens: Laura Maria Crăciuneanu, *Săvârșirea infracțiunii de către un infractor major împreună cu un minor*, în *Revista de Drept Penal*, nr. 4/2004, p. 147, 148.

Pentru a preîntâmpina o luare de poziție critică față de cele astfel expuse, care ar putea evidenția că, în ipoteza exemplificată (a circumstanței agravante), este o chestiune general admisă aceea că doctrina (deja indicată și nu numai) și jurisprudența au apreciat că este o condiție suplimentară – care reiese tacit, logic, din interpretarea normei respective – aceea care leagă reținerea circumstanței agravante de conștiința majorului (la momentul comiterii infracțiunii) cu privire la starea de minoritate a participantului, precizăm că nu considerăm posibilă o comparație (și) sub acest aspect a celor două ipoteze, în sensul preluării acestei condiții și în cazul erorii asupra calității de care legea leagă beneficiul impunității. Aceasta deoarece, în această materie și sub acest aspect, între cele două situații există deosebiri calitative esențiale, care determină modificarea regulilor potrivit cărora reținerea și producerea efectului unei instituții de drept este legată de existența conștiinței și percepției subiective corecte și complete asupra tuturor elementelor contextului în care se exteriorizează o conduită determinată a unei subiect de drept (în esență, este vorba despre tipul de efecte juridice pe care instituția este aptă să le producă asupra persoanei, anume, dacă aceste sunt efecte *in bona* sau *in mala partem*). Asupra acestui aspect urmează, însă, a mai reveni pe parcurs.

consecințelor deplorabile care pot fi generate de neobservarea acestuia într-un sistem de drept! Datorită acestui motiv se legitimează, de exemplu, reținerea cauzei de nepedepsire și producerea efectului de impunitate în baza unei prezumții tacite (implicite), absolute, privind natura relațiilor dintre persoanele indicate de lege, chiar și în condițiile în care constatarea existenței obiective a calității de soț sau rudă apropiată (C. pen. din 1968) / membru de familie (C. pen. nou, din 2009) a nedenunțatorului față de subiectul activ al infracțiunii nedenunțate, s-ar efectua într-o împrejurare în care alterarea radicală a raporturilor firești ce ar trebui să existe între aceștia ar reprezenta o realitate incontestabilă și notorie (inadmisibil, însă, de relevat prin probe, în fața organului judiciar, în vederea răsturnării prezumției pe care se fundamentează impunitatea, cu scopul refuzului acordării acesteia).

(10.5.) Or, astfel prezentându-se lucrurile, nu considerăm că ar fi mai întemeiată reținerea cauzei de nepedepsire atunci când se verifică în privința nedenunțatorului existența conștiinței efective a identității persoanei care a comis infracțiunea nedenunțată, însoțită de prezența conștiinței pur formale a calității acesteia de soț sau rudă apropiată (potrivit C. pen. de la 1968) / membru de familie (conform noului Cod penal, din 2009) în raport cu dânsul¹⁷, decât în situația în care nedenunțatorul nu cunoaște sau cunoaște în mod greșit identitatea acelei persoane, pe care dacă nu ar ignora-o, nu ar exista nicio îndoială asupra faptului că i-ar profita impunitatea. Direcția argumentativă care tinde a demonstra că într-o atare împrejurare nu ar trebui să se dea efect cauzei de nepedepsire, deși coerentă până la un punct – în registrul unei evaluări strict interne, restrânsă la propriul circuit al expunerii – nu apreciem că rezistă unei abordări de ansamblu mai profunde, nici din punct de vedere al unei interpretări a normei din perspectiva „literei” acesteia¹⁸, precum nici din perspectiva unei interpretări fidele „spiritului” legii.

---

¹⁷ La care nu este improbabil să presupunem că se poate atașa, în anumite cazuri concrete, conștiința unor relații afective extrem de tensionate sau chiar dușmănoase, ceea ce nu va împiedica însă producerea efectelor cauzei speciale de impunitate avută în vedere.

¹⁸ Legea dispune strict: „Omisiunea de a denunța, săvârșită de soț sau de o rudă apropiată, nu se pedepsește” (art. 170 alin. 2 C. pen. de la 1968) / „Nedenunțarea săvârșită de un membru de familie nu se pedepsește” (art. 410 alin. 2 C. pen. din 2009), fără a distinge după cum pentru aplicarea acestei dispoziții este necesar a se verifica dacă la momentul comiterii nedenunțării, nedenunțatorul avea ori nu cunoștință efectivă, concretă, asupra calității sale în raport de subiectul activ al infracțiunii nedenunțate. A pretinde verificarea unei astfel de

Cum s-ar putea concilia, de exemplu, soluția nesancționării celui care comite o infracțiune putativă, cu aceea a sancționării celui care ignoră existența unei cauze de nepedepsire acordate în virtutea unei calități pe care în mod efectiv subiectul activ o verifică? În ambele ipoteze este vorba, reducând la esențial lucrurile, despre exteriorizarea unei conduite care apare în reprezentarea subiectului activ drept sancționabilă (*lato sensu*¹⁹) din punct

---

cerințe semnifică a adăuga la lege *in mala partem*, conduită prohibită de cele mai elementare reguli de interpretare a normelor penale (*poenalia restringenda sunt; poenalia sunt strictissimae interpretationis*). De altfel, privind chestiunea și dintr-o perspectivă procedurală, este de observat că în calitatea sa de cauză (specială) de nepedepsire, conștientizarea existenței sale din partea organelor judiciare determină o împiedicare a exercițiului acțiunii penale [art. 10 alin. 1 lit. i¹) C. proc. pen. din 1968 (Legea nr. 29/1968), respectiv art. 16 alin. 1 lit. h) din C. proc. pen. din 2010 (Legea nr. 135/2010)]. Concret, această conștientizare apare prin simpla verificare a stării civile sau a relațiilor de rudenie a nedenunțatorului în raport de subiectul activ al infracțiunii nedenunțate, fără a mai implica și alte demersuri suplimentare. Faptul că în reglementarea noului Cod penal (2009) sfera de cuprindere a noțiunii de „membru de familie” va include și persoane în cazul cărora vor trebui efectuate demersuri suplimentare, pentru a sesiza corespondența similitudinii unor împrejurări de fapt cu acelea tipic corespunzătoare (și prezumate) ale unor stări de drept, nu modifică în esența lor aprecierile prezente, deoarece se va sustrage de la analiza în cauză orice împrejurare exterioră strictei determinări a raporturilor dintre persoanele respective, așa cum ar fi verificarea existenței, la data comiterii faptei, în conștiința nedenunțatorului, a identității victimei și a unei eventuale calități particulare existente în raport cu aceasta!

¹⁹ În acest punct, optăm să utilizăm noțiunea de „faptă (conduită) sancționabilă din punct de vedere penal” ori de „faptă (conduită) pedepsibilă” într-un sens larg, de regulă impropriu pentru o exprimare tehnico-științifică riguroasă în materie juridico-penală, dar care este admis uneori în doctrină (și utilizat cu acest înțeles, câteodată, chiar de către legiuitor) pentru transmiterea unei idei esențiale, în contextul căreia nu este imperativă rigurozitatea general necesară în procesul delimitării caracterului unui comportament de a fi incriminat, de caracterul unui comportament relevant penal în abstract, de a fi pedepsibil (a avea aptitudinea concretă de a atrage materializarea răspunderii penale a subiectului activ al infracțiunii într-o pedeapsă stabilită și aplicată într-o speță determinată). În rândurile de mai sus avem în vedere, în mod excepțional și conjunctural, un asemenea înțeles larg al termenilor utilizați, axându-ne pe ideea esențială că efectul final comun produs și ca urmare a reținerii unei infracțiuni putative, precum și al unei cauze de nepedepsire (cu privire la care agentul s-a aflat în eroare), este același din punct de vedere al instituției fundamentale a pedepsei, anume irelevanța sancționatorie a conduitei, imposibilitatea pedepsirii individului pentru aceasta, fiind secundar, în contextul transmiterii acestei idei, aspectul cât se poate de concret al distincțiilor majore dintre cele două ipoteze sub aspectul corelării lor cu instituția fundamentală a infracțiunii (anume: în cazul faptei cu valoare infracțională putativă, activitatea concret săvârșită nu întrunește condițiile necesare pentru încadrarea sa juridico-penală potrivit unui text determinat de incriminare, deși agentul nutrește această convingere, în timp ce în cazul

de vedere penal, dar care este obiectiv lipsită de o astfel de consecință juridică, în realitatea concretă a sistemului de drept. Care sunt rațiunile datorită cărora legiuitorul penal a optat pentru soluția unei astfel de lipse de relevanță sancționatorie (*lato sensu*) constituie, desigur, un aspect interesant al analizei juridice, precum și o componentă semnificativă a procesului de interpretare a normei, de determinare a voinței reale legal exprimată, însă acest demers nu poate fi cu bună-credință împins până la impunerea, cu succes, a unei interpretări tendențioase, care să denatureze în mod esențial voința legiuitorului, ajungând să acrediteze chiar soluția juridică diametral opusă celei exprimate de acesta (așadar, soluția pedepsibilității acelei conduite, în contextul particular respectiv al manifestării sale). A sancționa pe nedenunțatorul soț sau rudă apropiată (C. pen. de la 1968) / membru de familie (C. pen. din 2009) al subiectului activ al infracțiunii nedenunțate, în considerarea argumentului că acesta nu a cunoscut identitatea celui din urmă și – implicit – că a recurs la conduita incriminată ignorând existența calității de prezența căreia legea leagă impunitatea, ar însemna să se admită producerea unor efecte juridice defavorabile infractorului în desconsiderarea realității normative și în temeiul unei ficțiuni imaginative subiective, eronate,

---

erorii asupra cauzei de nepedepsire, activitatea cu valoare infracțională există în mod real, însă nu este posibilă pedepsirea agentului, deși acesta ignoră acest aspect al realității, așteptându-se să fie pasibil de pedeapsă).

Pentru exemplificarea utilizării într-un astfel de sens larg, oarecum impropriu, a noțiunii de „faptă pedepsibilă”, inclusiv la nivelul formulării normative, apelăm, de pildă, la exprimarea aleasă de legiuitorul penal în reglementarea efectului erorii asupra faptelor incriminate (și) în ipoteza unui element subiectiv culpos. Astfel, conform art. 51 alin. 3 C. pen. de la 1968: „Dispozițiile alin. 1 [eroarea asupra unui element de care depinde caracterul penal al faptei, instituție cu efect de excludere a infracțiunii – p.n., M.D.] și 2 [eroarea asupra unui element cu valoare agravantă, instituție cu efect de înlăturare a respectivei agravante – p.n., M.D.] se aplică și *faptelor săvârșite din culpă pe care legea penală le pedepsește*, numai dacă necunoașterea stării, situației sau împrejurării respective nu este ea însăși rezultatul culpei” [evidențierile din text ne aparțin – M.D.]. Identice sunt și prevederile din art. 30 alin. 2 al noului Cod penal, din 2009 (cu singura deosebire a limitării referirii doar la ipoteza descrisă în alin. 1, adică la aceea a erorii asupra unui element de care depinde caracterul penal al faptei, instituție cu efect de excludere a infracțiunii). Este evident faptul că, în acest context, legiuitorul a dorit să exprime prin referirea la o faptă pe care legea penală [sic! – ce altfel de lege ar putea să pedepsească? – p.n., M.D.] o pedepsește, ideea caracterului acelei conduite de a reprezenta o faptă incriminată, o activitate prevăzută de legea penală ca fiind o infracțiune, sens în care se tinde echivalarea (*grosso modo*) – neindicată și ideal evitabilă – a noțiunii de *incriminare* cu aceea de *caracter abstract pedepsibil (punibil) al unei fapte*.

deformate, aparținând unui destinatar particular al legii penale! Sursa din care ar izvorî consecințele juridice prejudiciabile pentru individ nu ar mai fi putea fi identificată decât formal în lege, în realitate sediul efectiv al producerii acestor consecințe fiind înlocuit, dintr-unul normativ, într-unul psiho-imaginativ, lăsând principiul fundamental al legalității sancțiunilor de drept penal să supraviețuiască doar la nivel strict declarativ, răsunând demagogic, ca o formă golită de substanță reală și de conținut efectiv.

(10.6.) Conchidem, afirmând – în considerarea argumentelor ce pot fi desprinse din dezvoltarea anterioară – că apreciem incidentă cauza specială de nepedepsire întemeiată pe calitatea de soț sau rudă apropiată (C. pen. 1968) / membru de familie (C. pen. 2009) a nedenunțatorului, în raport de subiectul activ al infracțiunii contra siguranței statului / securității naționale nedenunțate²⁰, inclusiv în acele ipoteze factice în care se stabilește că infractorul nedenunțator a fost în eroare de fapt cu privire la acest aspect, la momentul comiterii faptei. Altfel spus, eroarea de fapt astfel configurată o considerăm a fi o eroare neesențială²¹, lipsită de consecințe juridice, ea neproducând efect de obstaculare a beneficiului cauzei speciale de nepedepsire, care va opera oricum în favoarea infractorului nedenunțator, indiferent de reflectarea în conștiința acestuia, la data nedenunțării, a stării,

---

²⁰ Soluție pe care o considerăm aptă de a fi extinsă – *mutatis mutandis* – și în raport de alte cauze speciale de nepedepsire ori de reducere a pedepsei, similar formulate și cu justificare comună, existente în raport de variate alte norme de incriminare din partea specială a legii penale generale, ori din legile penale speciale sau din cele extrapenale, conținând – însă – și dispoziții care au caracter penal.

²¹ „Eroarea de fapt neesențială sau accesorie este atunci când agentul nu cunoaște o împrejurare accesorie, fără de care infracțiunea continuă să subziste. Eroarea neesențială nu influențează existența vinovăției și, de aceea, nu are influență asupra răspunderii penale. (...) în cazul erorii neesențiale, spre deosebire de cea esențială, nu se înlătură sau se modifică limitele răspunderii penale.” – S. Bogdan, *Eroarea în dreptul penal*, p. 87. Apreciem cele astfel relevate perfect aplicabile și în ipoteza de față, căci – deși majoritatea doctrinei apreciază cauzele de nepedepsire drept cauze speciale de înlăturarea a răspunderii penale (ceea ce ar face citatul, în principiu, nepotrivit, în sensul în care îl utilizăm aici) – suntem de părere că, în realitate, aceste instituții prezintă o natură juridică autonomă, de sine-stătătoare, de cauze de înlăturare (prezentând caracter extinctiv) raportabile la altă instituție fundamentală a dreptului penal decât răspunderea penală, anume pedeapsa (generic vorbind, sancțiunile de drept penal ce reprezintă concretizări principale ale angajării răspunderii penale), de unde reiese că o cauză de impunitate nu afectează răspunderea penală, ci doar împiedică o reflectare concretă a acesteia într-o pedeapsă (sau într-o măsură educativă), citatul fiind așadar potrivit utilizat în urmărirea ideii pe care o exprimăm.

calității (obiectiv²²) generatoare de impunitate. Această soluție, în raport de o asemenea eroare (manifestată în sensul său obișnuit), nu va fi influențată nici de caracterul vincibil sau invincibil al erorii (caracterul neesențial al erorii și lipsa producerii de efecte juridice – efecte care, dacă s-ar produce, ar fi defavorabile infractorului – în considerarea acestei erori, se mențin chiar și atunci când eroarea s-ar datora propriei culpe a agentului), din acest punct de vedere fiind irelevantă clasificarea instituției în cauză după criteriul gradului de imputare al erorii față de persoana aflată sub influența acestei stări.

(10.7.) De altfel, în același sens converg și o serie de aprecieri deja formulate în doctrină. Astfel, afirmându-se că „în raport de procesele psihice caracteristice vinovăției, eroarea de fapt este legată de cerința cunoașterii de către subiect a condițiilor în care acționează” și determinându-se faptul că „o componentă principală a procesului psihic caracteristic intenției este cunoașterea de către agent a condițiilor obiective în care acționează și reprezentarea corectă a realității, precum și a consecințelor faptei”, (configurându-se, astfel, o premisă necesară pentru angajarea răspunderii penale într-un sistem de drept bazat pe conceptul de răspundere subiectivă), se indică, totuși: „Nu intră în procesul cunoașterii de către subiect acele elemente care caracterizează nu fapta, ci chiar persoana agentului (de pildă, că acesta este minor, că n-are capacitatea psihică), ori dacă fapta este pedepsibilă sau nu. De asemenea, nu intră în conținutul procesului cunoașterii condițiile obiective de pedepsire, precum și condițiile procesuale, deoarece acestea nu constituie elemente constitutive ale incriminării”.²³ Apreciem că prin formularea „nu intră în procesul cunoașterii” s-a urmărit a se exprima ideea că aceste informații, deși pot – faptic, concret, în ipoteze individual determinate – să fie cuprinse în sfera de cunoaștere a subiectului activ, nu constituie, însă, cerințe impuse obligatoriu pentru asigurarea integrității esențiale a acelei părți a procesului complex al cunoașterii de care este legată aptitudinea tragerii la răspundere penală. Ca atare, absența lor în urma verificării concrete legate de un caz determinat, nu va împiedica producerea consecințelor juridico-penale specifice unei anumite

---

²² Deși, filosofic vorbind, justificările care au stat la baza adoptării deciziei legiuitorului de a o reglementa sunt de factură subiectivă, fiind întemeiate pe recunoașterea și prezumarea anumitor procese psiho-afective naturale, în considerarea anumitor relații inter-umane determinate.

²³ George Antoniu, *Vinovăția penală*, Ed. Academiei Române, București, 1995, p. 302, 304; Idem, *Eroarea de fapt*, în *Revista de Drept Penal*, nr. 1/1995, p. 9, 10.

reglementări, a cărei incidență s-ar reține ca urmare a observării întrunirii în elementele de fapt ale aceluși caz a tuturor condițiilor abstracte prevăzute de norma respectivă. Aplicând acestea la ipoteza dezvoltată anterior ca obiect al studiului prezent, reiese că eroarea asupra propriei persoane (inclusiv asupra calității proprii în raport de o terță persoană, prin prisma existenței sau inexistenței relațiilor de căsătorie sau rudenie), precum și eroarea (astfel implicată) asupra caracterului pedepsibil (*stricto sensu*) al faptei comise, al condițiilor concrete de pedepsire a acesteia (aspecte asupra cărora, desigur, poartă o influență majoră existența în lege a unei cauze de nepedepsire), nu este producătoare de efecte, este neesențială, nu modifică maniera tipică de desfășurare a raportului de conflict dintre stat și destinatarul neobedient al legii penale. Or, în situația dată, prezent fiind temeiul special de impunitate, acest raport se soluționează, în mod standard, prin nepedepsirea subiectului activ, rezolvare neafectată, așadar (conform dezvoltărilor anterioare), de potențiala prezență a erorii acestuia cu privire la aspectele pre-indicate.

(10.8.) Tot în literatura de specialitate²⁴ s-a mai indicat și un alt aspect interesant de amintit în prezentul cadru, referitor la rezultatul unei posibile interpretări *per a contrario* a dispoziției cuprinse în art. 51 alin. 2 C. pen. de la 1968²⁵; această direcție de gândire a fost ocazionată – este adevărat – de o analiză vizând o altă instituție a dreptului penal decât aceea aici abordată²⁶,

---

²⁴ Ibidem, p. 325 (în lucrarea monografică privind vinovăția penală), respectiv p. 29 (în articolul din R.D.P. nr. 1/1995). O concepție similară tinde a se desprinde și din argumentarea în favoarea admiterii efectului atenuant al scuzei provocării, în ipoteza unei erori asupra identității victimei, realizată de către: Ștefan Daneș, *Considerații asupra circumstanței atenuante a provocării*, în *Revista Română de Drept*, nr. 5/1984, p. 28, 29.

²⁵ Apreciem că această chestiune își va menține actualitate și ulterior intrării în vigoare a noului Cod penal (din 2009), în raport de prevederile similare ale art. 30 alin. 3.

²⁶ În respectiva analiză, cercetându-se efectele pe care eroarea le-ar putea produce asupra unei instituții calificată drept cauză justificativă (ori instituție echivalentă unei cauze justificative, în raportare la sisteme naționale de drept care nu cunosc, la nivel legal, distincția cauzelor cu efect extinctiv asupra infracțiunii în cauze justificative și – respectiv – cauze de excludere a vinovăției, incluzând aici și sistemul penal român corespunzător stadiului de reglementare impus în perioada de activitate a legii penale generale din 1968), a fost utilizată noțiunea de „circumstanță atenuantă”. Apreciem că această expresie a fost folosită, în respectivul context, într-un sens larg, exprimând nu înțelesul strict tehnic pe care îl are aceasta, în mod uzual, în limbajul de specialitate juridico-penal corespunzător standardelor impuse de legiuitorul Codului penal român din 1968, ci într-un sens generic, prin care s-ar desemna, în considerarea unui substrat comun cu rol de liant ireductibil, orice instituție a dreptului penal a cărei funcționare ar presupune producerea unor efecte în beneficiul

dar apreciem a fi similare, până la un punct (în linii generale, esențiale), raționamentul și concluziile atinse cu acea ocazie, față de problematica demersului în curs, datorită faptului că toate instituțiile în discuție produc, în cele din urmă, efecte favorabile pentru subiectul activ care a exteriorizat un comportament incriminat. Astfel, s-a argumentat că din moment ce legiuitorul penal român dispune expres: „Nu constituie o circumstanță agravantă împrejurarea pe care infractorul nu a cunoscut-o în momentul săvârșirii infracțiunii” (potrivit art. 51 alin. 2 C. pen. de la 1968)²⁷, o interpretare logico-rațională efectuată asupra prevederii în cauză, potrivit argumentului de interpretare *per a contrario*, ar conduce nu doar la evidențierea faptului că împrejurările de fapt care s-au aflat în reprezentarea infractorului la data comiterii activității incriminate, dacă sunt corespunzătoare unei dispoziții legale agravante, nu vor putea fi omise în cadrul activității de tragere la răspundere penală a acestuia (agentul urmând a-și vedea angajată o răspundere penală agravată) – așa cum este de regulă înțeleasă interpretarea *per a contrario* a prescripției normative în cauză – dar (dintr-o altă perspectivă fiind abordată interpretarea respectivă) și la evidențierea concluziei că interdicția legală a producerii efectelor juridice de către o împrejurare necunoscută agentului la momentul când a exteriorizat comportamentul penal tipizat se restrânge numai la ipoteza împrejurărilor al căror efect ar fi în detrimentul acestuia, nu însă și la acelea care ar produce efecte ce i-ar fi favorabile.

Altfel spus, dacă admitem că nu constituie o circumstanță *agravantă* împrejurarea care ar produce în mod tipic un astfel de efect, împrejurare

---

persoanelor care au săvârșit fapte incriminate (strict din această perspectivă apărând drept secundare deosebirea de intensitate dintre efectele tipice ale respectivelor instituții, precum și dintre instituțiile fundamentale ale dreptului penal în raport de care fiecare dintre acestea își orientează cu predilecție influența, ceea ce poate permite – dar exclusiv într-un astfel de context – referirea globală asupra lor într-o formulă de tipul celei amintite). Credem că în sensul unei explicații similare a utilizării noțiunii de circumstanță atenuantă în contextul sursei deja citate concură și preluarea acesteia în literatura de specialitate ulterioară, însă încadrată de anumite semne de punctuație (ghilimele) care evidențiază caracterul particular-atipic al întrebunțării contextuale a termenului; în acest sens: Daniel Nițu, *Efectele erorii de fapt în cazul circumstanțelor atenuante legale*, în revista *Caiete de Drept Penal*, nr. 1/2006, p. 71.

²⁷ În noul Cod penal (2009), la art. 30 alin. 3 prevederea existentă comportă același conținut, într-o formă cu un grad mai sporit de precizie terminologică: „Nu constituie circumstanță agravantă sau element circumstanțial agravant starea, situația ori împrejurarea pe care infractorul nu a cunoscut-o în momentul săvârșirii infracțiunii”.

asupra căruia s-a aflat în eroare agentul, putem admite (datorită deosebirilor calitative existente între cele două cazuri) că va constitui, totuși, o circumstanță *atenuantă (lato sensu)*, o împrejurare care produce în mod tipic un astfel de efect, deși cu privire la aceasta s-a constatat o aceeași stare de eroare a făptuitorului.²⁸ O atare interpretare ar corespunde inclusiv unui adeseori invocat – în dreptul contemporan – principiu fundamental al dreptului penal (și nu numai), respectiv *principiul umanismului*. Practic, ideea acreditată este că instituția erorii poate fi utilizată, în contextul unui sistem de drept penal fundamentat pe principiul răspunderii subiective, ca un instrument unilateral de garantare împotriva abuzului autorității asupra individului destinat al normei. Astfel, existența erorii de fapt a subiectului activ cenzurează funcționarea normelor defavorabile acestuia, ale căror prevederi conțin elemente asupra cărora se verifică eroarea sa, fără a exista, în mod corelativ, reciprocitate, atunci când eroarea agentului poartă asupra unor elemente de fapt utilizate în construcția unor norme a căror reținere i-ar fi benefică, ipoteză în care eroarea este lipsită de efecte, neesențială, indiferentă; prevederea normativă favorabilă se va aplica indiferent de reflectarea în conștiința persoanei beneficiare a elementelor faptice care îi atrag incidența, spre deosebire de prevederea normativă nefavorabilă!

Or, în mod evident, instituția cauzelor de nepedepsire (precum și aceea a cauzelor de reducere a pedepsei) este încadrabilă în conceptul de instituție a dreptului penal producătoare de efecte favorabile în beneficiul unei persoane care o comis o faptă incriminată, așadar se include în sfera de acoperire a raționamentului anterior dezvoltat, referitor la efectele erorii asupra împrejurărilor de fapt de existența cărora sunt legate efectele juridice

---

²⁸ „Potrivit cu legea penală română, s-ar putea invoca și un argument desprins din prevederile art. 51 alin. 2 C. pen. Potrivit acestui text, numai circumstanța agravantă necunoscută de agent nu are influență asupra răspunderii penale a acestuia, *per a contrario* circumstanța atenuantă, chiar necunoscută de agent, poate fi invocată de acesta în sprijinul său.” – G. Antoniu, *op. cit.*, p. 325 (în lucrarea monografică asupra vinovăției penale), respectiv p. 29 (în articolul din R.D.P. nr. 1/1995). Cu o nuanță potrivit căreia se acceptă, de principiu, soluția, însă nu întru totul argumentarea (indicată mai sus) pe care urmează a se fundamenta aceasta (dar cu limitarea cadrului de apreciere la analiza modului în care soluția dată ipotezelor de eroare asupra cauzei justificate poate fi raportată în materia erorii asupra circumstanțelor atenuante - *stricto sensu*) – D. Nițu, *op. cit.*, p. 70, 71.

ale normelor care consacră „circumstanțe atenuante”, într-un sens larg, atipic, al utilizării acestei noțiuni.²⁹

Într-un sens similar cu ideile dezvoltate la un moment anterior, în doctrină³⁰ s-a mai precizat, în aceeași direcție de gândire ce poate fi apropiată (în esența sa) de analiza pe care o întreprindem aici, că „agentul nu poate suprima existența obiectivă a unei cauze de exonerare de răspundere [*lato sensu*, prin raportare la doctrina majoritară, acestea ar putea fi privite ca incluzând în esența lor și cauzele de nepedepsire – precizarea noastră, M.D.]; asemenea cauze sunt create și înlăturate numai de legiuitor; nu interesează nici dacă agentul le-a cuprins ori nu în reprezentarea sa; în toate cazurile, va prevala realitatea care consacră existența acestor cauze”.³¹

---

²⁹ Dacă se admite caracterul neesențial al acestei erori în privința reținerii și producerii efectului circumstanțelor atenuante *stricto sensu*, *a fortiori* trebuie să se admită aceeași soluție pentru instituția cauzelor de nepedepsire, acestea producând efecte pozitive și mai profunde, intense, asupra situației celui care a comis infracțiunea. Raționamentul se menține identic și dacă realizăm raportarea comparativă la ipoteza erorii asupra cauzelor justificative (cu efecte benefice și mai radicale), care este admisă (potrivit surselor pre-citate) în mod constant.

³⁰ G. Antoniu, *op. cit.*, p. 325 (în lucrarea monografică asupra vinovăției penale), respectiv p. 29 (în articolul din R.D.P. nr. 1/1995). Tot o linie de gândire care pare să reiasă din admiterea, implicită, a raționamentului de interpretare *per a contrario* a prevederii din art. 51 alin. 2 C. pen. de la 1968 putem întâlni și la: A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 144. Admițând recunoașterea de efecte juridice *in bona partem* ca urmare a acționării agentului în prezența unei atenuante putative (provenind dintr-o eroare asupra unei norme extrapenale, ceea ce poate fi – însă – extrapolat și asupra ipotezelor de eroare de fapt, date fiind asemănările de efecte dintre cele două forme de manifestare a erorii), autoarea precizează: „Soluția ar urma să fie admisă și în raport cu legea penală română, deoarece, dacă făptuitorul răspunde pentru fapta aflată în reprezentarea sa atunci când eroarea poartă asupra circumstanțelor agravante (făptuitorul crede, eronat, că nu a săvârșit fapta în condițiile variantei agravante, ci în condițiile formei de bază a infracțiunii), va răspunde pentru fapta aflată în reprezentarea sa și atunci când eroarea [inversă, am zice noi – p.n., M.D.] poartă asupra circumstanțelor atenuante (făptuitorul crede, eronat, că a săvârșit fapta în condițiile variantei atenuate, iar nu în condițiile formei de bază a infracțiunii)”.

³¹ Analiza respectivă se axa pe efectele produse de o eroare de fapt asupra unei cauze justificative obiectiv existente (agentul crede, greșit, că nu se găsește în prezența unei cauze justificative) [caracterizată de autor ca fiind o eroare inversă; am indicat deja că, în opinia noastră, eroare inversă înseamnă imaginarea ca reală a unei situații (instituții) putative, or în ipoteza descrisă nu ar fi vorba despre o cauză justificativă putativă, deci eroarea – după maniera noastră de expunere – ar apare drept o eroare în sens firesc, iar nu una inversă, care ar exista în cazul unei cauze justificative putative, adică atunci când nu ar fi obiectiv întrunite condițiile unei asemenea instituții, dar agentul ar crede, totuși, eronat, că aceste condiții se verifică], ipoteză ce este asemănătoare (cu excepția producerii efectului de excludere a

(10.9.) Tot ca o linie paralelă, dar convergentă, de argumentare a soluției schițate anterior și susținute prin aceste rânduri, admitem luarea în considerare și a unei alte maniere oarecum atipice (în peisajul doctrinar tradițional din țara noastră) de interpretare a dispozițiilor exprese ale unei norme penale generale. Este vorba despre reglementarea legală a modului de funcționare a circumstanțelor personale, respectiv reale, în caz de participație penală (art. 28 C. pen. de la 1968, precum și asemănătorul art. 50 din noul Cod penal, din 2009) și o interpretare *per a contrario* a acestor prevederi.

În direcția astfel indicată, pornim de la o afirmație formulată în literatura de specialitate (ocasionată de un comentariu al dispozițiilor legale cuprinse în art. 28 C. pen. de la 1968), potrivit căreia: „Regula privitoare la circumstanțele personale și reale se aplică și atunci când infracțiunea se săvârșește de către o singură persoană (...)”.³² Analizând și interpretând această precizare, reținem următoarele: dacă se admite prevederile legale în cauză, drept câmp valid de incidență, aplicare și producere a efectelor, inclusiv situația comiterii infracțiunii de către o singură persoană (deși dispoziția este cuprinsă în materia participației penale), atunci singurele semnificații care pot fi desprinse din dispoziția normativă astfel interpretată pot fi deduse numai prin înlăturarea sensului produs de efectuarea referirilor la alte persoane participante, reținându-se doar semnificația produsă de normă în raport de autor, în calitate de infractor unic. Aceasta tinde a reprezenta o interpretare *per a contrario* a textului, astfel: dacă dispoziția de

---

caracterului penal al faptei) cu aceea avută aici în vedere, anume cea descrisă drept o eroare de fapt, în sens obișnuit, asupra unei cauze de nepedepsire cu existență obiectivă verificată. Astfel, autorul indica în respectivul cadru: „ (...) agentul crede că nu există o cauză justificativă și acționează ca atare, cunoscând că fapta este ilicită, deși, în realitate, ar fi existat o împrejurare de natură să înlătore răspunderea subiectului (...). În doctrina franceză și italiană, soluția care s-a impus a fost aceea că faptul justificativ operează, în situația de mai sus, indiferent dacă agentul a cunoscut sau nu existența acestuia. Aceeași soluție se impune și în legislația noastră dacă eroarea poartă asupra acelor cauze de nevinovăție care ar putea fi interpretate drept cauze justificative” – G. Antoniu, *op. cit.*, p. 325 (în lucrarea monografică asupra vinovăției penale), respectiv p. 29 (în articolul din R.D.P. nr. 1/1995). *Mutatis mutandis* – dacă înlocuim referirea la cauze justificative (ori la acelea de nevinovăție), cu referirea la cauzele de nepedepsire, precum și trimiterea la efectul de înlăturare a răspunderii (*lato sensu*), cu aceea la efectul de excludere a caracterului pedepsibil (*stricto sensu*) al faptei săvârșită de infractor – considerăm că precizările astfel efectuate în doctrină sunt corespunzătoare și situației analizate de noi!

³² M. Basarab, în: M. Basarab (coordonator) și colectiv, *op. cit. (vol. I, partea generală)*, p. 178.

la alin. 1 al art. 28 C. pen. de la 1968 prevede că „circumstanțele privitoare la persoana unui participant nu se răsfrâng asupra celorlalți”, reiese – *per a contrario* – că aceste circumstanțe (*lato sensu*)³³, se răsfrâng întotdeauna (și produc, astfel, efecte juridice) asupra persoanei în raport de care sunt verificate și reținute³⁴ (sens în care pot fi întâlnite și aprecieri formulate în doctrină³⁵). Cum nu reiese de nicăieri nicio cerință care să condiționeze acest efect de întrunirea unor elemente suplimentare, precum verificarea reflectării în conștiința agentului a existenței și conținutului circumstanței (*lato sensu*) personale, la data exteriorizării comportamentului care determină efectuarea analizei, rezultă că respectivul aspect va influența – în sensul prevăzut de lege – situația juridică a persoanei, indiferent de reprezentările subiective ale acesteia!

De la această regulă se poate formula o excepție, incidentă în ipoteza unor circumstanțe (*lato sensu*) producătoare de efecte în detrimentul agentului, excepție impusă de existența prevederilor art. 51 C. pen. de la 1968³⁶, potrivit cărora eroarea de fapt asupra unor aspecte ale realității de care depinde caracterul penal al unei fapte, ori existența unei forme agravate a acesteia, produce efecte exoneratoare în privința respectivă (înlătură infracțiunea, ori cel puțin forma agravată a acesteia). În acest sens, existența acestor prevederi poate fi apreciată ca reprezentând (în considerarea contextului și expunerilor anterioare) acea cerință legală expresă care să condiționeze de verificarea unor elemente suplimentare (precum verificarea reflectării în conștiința agentului a existenței și conținutului circumstanței

---

³³ Pentru cuprinderea sensului și sferei de cuprindere în considerarea căroră este utilizat, în contextul dat, termenul de „circumstanță”, a se vedea supra, nota de subsol nr. 26.

³⁴ Continuând raționamentul, prin raportare la cazul circumstanțelor reale, reiese că dacă dispoziția de la alin. 2 al art. 28 C. pen. de la 1968 prevede că „circumstanțele privitoare la faptă se răsfrâng asupra participanților, numai în măsura în care aceștia le-au cunoscut sau le-au prevăzut”, reiese – *per a contrario* – că aceste „circumstanțe” (*lato sensu*), nu se răsfrâng întotdeauna (și nu produc, astfel, mereu, efecte juridice) asupra persoanei unui infractor unic, ci - de asemenea - numai dacă și în măsura în care acesta le-a cunoscut sau le-a prevăzut.

³⁵ „Circumstanțele *personale nu se răsfrâng*, nu radiază de la *un participant la altul* (art. 28 alin. 1); ele produc, deci, efecte – agravante sau atenuante – numai în raport cu participantul față de care s-au ivit. Este ceea ce consacră principiul personalității răspunderii penale” – Aurel Dincu, *Drept penal. Partea generală*, vol. I, ediția a II-a, Tipografia Universității din București, București, 1977, p. 292.

³⁶ Raționamentul funcționează identic prin interpretarea coroborată a prevederilor art. 50 și 30 din noul Cod penal (din 2009).

personale, la data exteriorizării comportamentului care determină efectuarea analizei) producerea efectului dedus din interpretarea *per a contrario* a art. 28 alin. 1 C. pen. de la 1968, anume: răsfrângerea aspectelor având caracter subiectiv, asupra persoanei în raport de care se rețin acestea. În privința circumstanțelor (*lato sensu*) cu efecte favorabile agentului (precum cauzele de nepedepsire), însă, nu există dispoziții restrictive asemănătoare (ceea ce este și firesc, din moment ce rațiunea acestor prevederi restrictive este tocmai protejarea persoanei, iar în sensul de față, restricția ar produce un efect opus, fiind prejudicială pentru individ), așadar „regula” descrisă mai sus rămâne neafectată, în orice împrejurare, aspect care se integrează în sensul argumentării soluției pe care o susținem în cadrul de față!

Aceste considerații le apreciem cu atât mai valabile în lumina noului Cod penal (din 2009), cu cât în cuprinsul acestuia legiuitorul a distins în mod expres, atât în denumirea capitolului, cât și în articolul care conține formularea normei referitoare la producerea efectelor circumstanțelor (*lato sensu*) personale, respectiv reale (art. 50), că reglementarea are în vedere situația *autorului*, respectiv a *participanților*. Opinăm că s-a înlăturat, astfel, rezerva potențială care se putea ridica în raport de interpretarea dată *per a contrario* (în sensul indicat) art. 28 din C. pen. de la 1968, anume că fiind vorba despre o normă inserată în materia participației, se are în vedere – strict – numai ipoteza unei pluralități de subiecți activi care își aduc contribuția comună la săvârșirea unei fapte, incidența prevederilor din acest cadru neputând fi interpretată în sensul extinderii sferei lor de cuprindere și la situația unui infractor unic!³⁷

---

³⁷ Literatura juridică de specialitate a sesizat deja diferența în exprimarea legiuitorului și a început a analiza noua formulare, avansând interpretări ale acesteia. Într-un sens care credem că susține aprecierile de mai sus, avem în vedere următorul tip de afirmație: „În măsura în care noul Cod penal intitulează capitolul VI [din Titlul al II-lea („Infrațiunea”) al părții generale – p.n., M.D.] „Autorul și participanții”, s-ar părea că socotește că (...) autorul nu face parte dintre participanți (...)” – I. Pascu, în: G. Antoniu (coordonator) și colectiv, *op. cit.* (vol. I, *partea generală*), p. 487; în același sens: Narcis Giurgiu, *Opinii critice privind noul Cod penal – partea generală*, în *Revista de Drept Penal*, nr. 4/2010, p. 53. Deși admitem potențiale rezerve (în acord și cu ultimul autor indicat) față de absolutizarea unei asemenea poziții (înțelegând, însă, justificarea sa, prin corelare cu exprimarea legii), alegem să conferim o variantă interpretativă în lumina căreia poziția autorului – explicit menționat de lege aparte de categoria „participanților” – variază în raport de instituția participației, după cum situația faptică confirmă sau infirmă premisele acesteia: dacă infrațiunea este comisă de către o singură persoană, atunci subiectul activ, în unica și suficienta sa calitate de autor, nu va putea

(10.10.) Efortul argumentativ extensiv parcurs în legătură cu această problemă ar fi dispensat de prezența unei dispoziții legale exprese (prevedere care s-ar putea fundamenta, de altfel, pe ideile dezvoltate în acest expozeu), de tipul celei cuprinse în legea penală italiană. Potrivit art. 59 alin. 1 din Codul penal italian (într-o traducere liberă), se prevede expres că

– desigur – fi privit ca un participant; însă, atunci când la comiterea faptei incriminate activității autorului i se alătură și contribuția altor persoane, poziția de autor va reprezenta o formă (principală) de manifestare în cadrul unei participații penale (autorul fiind definit alături de coautori, în art. 46 C. pen. din 2009, iar coautorii fiind integrați între participanți, potrivit art. 49, care reglementează „pedeapsa în cazul participanților”, rezultă că nu putem considera că noul legiuitor penal și-a însușit în mod esențial viziunea potrivit căreia prin noțiunea de „participant” s-ar înțelege exclusiv instigatorii și complicii, iar nu și autorul / coautorii). Prin exprimarea adoptată (poate nu într-un total perfectă), apreciem că legiuitorul noului Cod penal (din 2009) a avut în vedere referirea explicită la această potențială dualitate a calității de autor, confirmând – implicit – opinia (ante-indicată) deja exprimată în doctrina corespunzătoare Codului penal de la 1968, anume că regulile stabilite în materia participației penale sunt aplicabile – *mutatis mutandis* – și în ipoteza săvârșirii unei infracțiuni de către o singură persoană, în calitate de autor unic (desigur, în situația acelor reguli a căror adaptare în acest sens este posibilă, ele reținând o semnificație chiar și în afara contextului primar în raport de care au fost proiectate, anume în condiții de participație penale). O astfel de ipoteză credem că este și aceea privind efectul circumstanțelor (*lato sensu*) personale, respectiv reale, ceea ce vine să confirme argumentația din textul de mai sus.

În ceea ce privește faptul că activitatea autorului poate să se manifeste și independent de contextul participației penale, acest aspect flagrant al realității se impune cu puterea evidenței chiar și în condițiile în care legiuitorul Codului penal de la 1968 face referire explicită la calitatea de autor numai în contextul reglementării acestei instituții (poate tocmai pentru a sublinia necesitatea aplicării – în limitele posibilității de adaptare – a prevederilor din această materie și în raport de situația infractorului unic), aspect reafirmat de către doctrină, fie în mod expres – V. Dongoroz, în: V. Dongoroz (coordonator) și colectiv, *op. cit.* (vol. I, partea generală), p. 172; A. Dincu, *op. cit.*, p. 273; Ioan Molnar, *Autoratul ca formă de participație penală*, în *Revista de Drept Penal*, nr. 1/1999, p. 84, 89, 90; Petre Dungan, *Conceptul de participație penală*, în *Revista de Drept Penal*, nr. 2/2000, p. 67, 70, 71; George Antoniu, *Participația penală. Studiu de drept comparat*, în *Revista de Drept Penal*, nr. 3/2000, p. 9-40 (interesează, pentru problema aici indicată, în special dezvoltările amănunțite de la p. 13-21; V. Pașca, *op. cit.*, p. 316 (cu referire și la noul Cod penal, din 2009) – fie din concluziile desprinse din contextul de ansamblu al unor analize întreprinse în materii conexe sau intersectate cu problema săvârșirii infracțiunii, după caz, de către un autor unic ori în participație penală – sens în care facem trimitere, de exemplu, la: George Antoniu, *Reforma penală și sistematizarea dispozițiilor penale (I)*, în *Revista de Drept Penal*, nr. 3/1997, p. 13; Maria Ioana Michinici, *Despre regula non bis in idem cu referire la identitatea de persoană*, în *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași – seria Științe Juridice*, număr unic pentru perioada 1997-1999, Ed. Universității „Al. I. Cuza” din Iași, p. 49-52; ș.a.

circumstanțele (împrejurările³⁸) care atenuază sau exclud pedeapsa trebuie să fie evaluate în favoarea agentului, chiar dacă el nu le-a cunoscut, sau dacă el le-a crezut în mod greșit (eronat) a fi inexistente.³⁹ Apreciem, cu titlu de propunere *de lege ferenda*, că o astfel de dispoziție și-ar găsi justificarea și în dreptul penal român, căruia i s-ar putea dovedi utilă, impunând o unitate interpretativă indubitabilă, echitabilă și conformă cu exigențele moderne ce se pretind unui legiuitor, în privința atitudinii pe care ar trebui să o manifeste în contextul unor raporturi echilibrate între statul de drept și indivizii destinatari ai normelor acestuia.

[11.] (11.1.) Pentru a nu fracționa unitatea indisolubilă a problematicii efectelor produse de eroare asupra instituției pe care o analizăm, în continuare ne vom preocupa și de celelalte modalități (inițial enunțate) sub care acest fenomen se poate prezenta în raport de cauza de nepedepsire cercetată. Astfel, în ceea ce privește *eroarea inversă de fapt asupra existenței situației (calității) determinante a cauzei de impunitate* în cauză, trebuie să specificăm că prin această noțiune avem în vedere (în contextul prezent) ipoteza unui nedenunțator al unei infracțiuni contra siguranței statului / securității naționale, comisă de către o persoană ce nu întrunește

---

³⁸ Extrapolând, pentru a argumenta aplicarea textului și în raport de ipoteza analizată, vom lua în considerare un sens larg al noțiunii de circumstanță, sens în care aceasta ar reprezenta o noțiune rezonabil echivalentă cu aceea de împrejurare, nereferindu-se doar la circumstanțe, în sensul tehnic, juridico-penal, utilizat în legislația română, anume acela de instituții, strict determinate, de modificare a pedepsei, distincte de stările de modificare a pedepsei, alături de care compun categoria mai largă a cauzelor de modificare a pedepsei (sens care nu ar putea include și referirea la instituția cauzelor de nepedepsire). De altfel, această utilizare a termenului într-o accepție largă se pare că este oarecum chiar în spiritul modului de exprimare al legiuitorului italian, deoarece în prevederea indicată se utilizează noțiunea de „circumstanțe” atât alături de ipoteza atenuării pedepsei, cât și de aceea a excluderii acesteia, efect pe care îl recunoaștem a fi tipic (nu în mod exclusiv, dar mai ales) cauzelor de impunitate.

³⁹ Dispoziția originală, în limba italiană, este astfel exprimată (potrivit art. 59 alin. 1 al Codului penal italian): „Le circostanze che attenuano o escludono la pena sono valutate a favore dell’agente anche se da lui non conosciute, o da lui per errore ritenute inesistenti”. Pentru surprinderea unei traduceri a dispoziției citate care reține esența acesteia în același sens ca cel indicat în textul de mai sus, a se vedea: G. Antoniu, *op. cit.*, p. 321, 322 (în lucrarea monografică asupra vinovăției penale), respectiv p. 26 (în articolul din R.D.P. nr. 1/1995); S. Bogdan, *op. cit. (Eroarea în dreptul penal)*, p. 125. Codul penal italian poate fi consultat în format electronic la adresa de internet: http://www.perrupato.it/codici/codice_penale.htm (verificată la 1.08.2012).

calitatea de soț ori de rudă apropiată (potrivit C. pen. de la 1968) / membru de familie (conform C. pen. din 2009) cu nedenunțatorul, aspect asupra căruia acesta este însă în eroare, în sensul că nutrește convingerea greșită că respectiva infracțiune a fost săvârșită de către o persoană care verifică, în raport de dânsul, una dintre respectivele calități! Nedenunțatorul socotește, în mod incorect, că se găsește într-o situație de fapt care este conformă cu dispoziția legală care consacră nepedepsirea pentru fapta comisă, cu luarea în considerare a întregului contextul în care a fost aceasta săvârșită, pe când în realitatea obiectivă se constată că acesta nu se găsea într-o atare situație de fapt; practic, se acționează în considerarea unei *cauze de nepedepsire putative*, într-o situație de *impunitate (stricto sensu) putativă!*

(11.2.) Potrivit acestei ipoteze, se ridică din nou întrebarea referitoare la incidența sau lipsa incidenței impunității; ar trebui să prevaleze realitatea (așa cum s-a argumentat în situația anterioară, când eroarea se manifesta în sens opus celui acum descris, așadar într-un sens care ar fi atras consecințe defavorabile pentru infractor, dacă i s-ar fi recunoscut erorii efecte juridice) – ceea ce ar implica, însă, în situația de față, respingerea acțiunii cauzei de nepedepsire și sancționarea penală a infractorului – sau, din contra, într-o astfel de împrejurare ar trebui să se acorde preferință procesului de cunoaștere viciat, dar sincer, potrivit căruia a acționat subiectul activ, admitându-se acordarea impunității (într-o aplicare a normei potrivit unei interpretări extensive, prin raportare la criteriile obiective de a căror verificare este, în mod normal, legată recunoașterea incidenței sale)?

(11.3.) În susținerea primei soluții indicate s-ar putea invoca un argument logic, anume cel al simetriei, al echilibrului, al coerenței în raport de soluția atinsă în rezolvarea cazului de eroare de fapt obișnuită asupra calității determinante a nepedepsirii: dacă atunci când nedenunțatorul consideră greșit că lipsește calitatea în temeiul căreia legea acordă impunitatea, urmează a se ține cont de realitatea obiectivă, fiind luată în considerare existența acelei calități, în ciuda ne-reflectării sale în conștiința subiectului activ – reținându-se, astfel, incidența cauzei de nepedepsire – în mod corespunzător, în ipoteza contrară, în care nedenunțatorul apreciază eronat că infracțiunea nedenunțată a fost comisă de soțul ori ruda sa apropiată (C. pen. 1968) / membrul său de familie (C. pen. 2009), aspect contrazis de realitate, ar trebui să se mențină soluția luării în considerare, pentru producerea efectelor juridice, doar a realității concrete, anume a inexistenței calității și – așadar – a refuzului acordării impunității!

(11.4.) Pe de altă parte, în sprijinul celeilalte soluții, putem arăta că în cadrul procesului intern decizional al agentului, un factor motivațional major în adoptarea hotărârii infracționale de nedenunțare este de presupus (în mod rațional) a fi fost constituit tocmai de reprezentarea eronată a calității persoanei care a comis infracțiunea nedenunțată.⁴⁰ Dacă legea prezumă (implicit) existența și intensitatea relațiilor afective dintre persoane între care există raporturi de căsătorie sau anumite raporturi (limitativ indicate) de rudenie (C. pen. 1968) / de conviețuire în cadrul aceleiași familii (în accepțiunea dată termenului de C. pen. din 2009), aceasta nu poate în mod logic și echitabil ignora influența pe care o produce asupra unei persoane credința existenței acestei relații și – implicit – a sentimentelor ce se prezumă a o caracteriza, în împrejurările în care, din punct de vedere subiectiv, persoana în cauză apreciază cu o convingere sinceră (deși eronată) că se găsește în prezența unui asemenea raport, că activitatea sa implică producerea unor consecințe dintre cele mai grave asupra unei asemenea persoane, deși obiectiv realitatea arată altfel. Or, a recunoaște faptul că este rezonabil a presupune extrem de ridicata probabilitate ca eroarea inversă a agentului asupra existenței unei anumite calități a persoanei care a comis infracțiunea nedenunțată să constituie cel puțin unul din motivele determinante ale adoptării deciziei de nedenunțare, înseamnă a admite și că este foarte probabil ca în prezența unei corecte cunoașteri a realității de fapt, hotărârea agentului să fi fost diferită, conducând la o comportare conformă cu exigențele legale (în acest caz, la o denunțare). Altfel spus, este de presupus că dacă nu ar fi fost în eroare inversă de fapt asupra existenței calității de care este condiționată și cauza de nepedepsire, individul nu ar fi adoptat o conduită corespunzătoare descrierii din norma de incriminare, nu

---

⁴⁰ Pentru o analiză asimilabilă (în esența ideii transmise, corelată cu aspectele tratate în contextul prezent), vizând – însă – starea de provocare, ca circumstanță atenuantă generală legală, a se vedea: Dinu Lăzărescu, *Unele considerații asupra provocării*, în *Revista de Drept Penal*, nr. 4/2004, p. 76. Autorul arată, printre altele: „(...) provocarea există (implicit relația de determinare dintre comportamentul provocator, infracțiunea provocată și rezultat), chiar și atunci când, din eroare, acțiunea celui provocat se răsfrânge asupra unei alte persoane. (...) esențială pentru existența provocării este starea psihică produsă ca efect al comportamentului provocator (...) chiar dacă rezultatul infracțiunii provocate va fi suportat de o altă persoană. (...) cel provocat se va putea apăra invocând provocarea și faptul că săvârșind infracțiunea într-o stare psihică modificată, a avut convingerea neechivocă că se îndreaptă împotriva realului agresor, eroarea în care s-a aflat neputându-l priva de efectele favorabile ale normei (...).”

ar fi săvârșit infracțiunea; este foarte probabil ca singura rațiune (sau una dintre cele mai importante rațiuni) care l-au făcut pe agent să comită fapta, intrând conștient în conflict cu legea penală, să fi fost sentimentul legitim de protejare a unei persoane pe care, în mod greșit, dar efectiv, a considerat-o a-i fi soț sau rudă apropiată (C. pen. din 1968) / membru de familie (C. pen. din 2009).

Într-un sistem de drept penal care recunoaște principiul fundamental al caracterului subiectiv al răspunderii penale, o asemenea eroare nu poate fi lăsată fără efecte juridice, în special atunci când de prezența unei astfel de relații afective legea leagă expres o dispoziție de impunitate (iar prezența respectivei relații afective este prezumată în virtutea unei anumite calități cu determinare obiectivă, de a cărei existență agentul a fost convins, chiar dacă în mod eronat). Acordarea beneficiului nepedepsirii nu s-ar putea refuza, în astfel de condiții, decât printr-o gravă inechitate și o severă atingere a celor mai elementare legități în considerarea cărora funcționează mecanismele psihice care justifică și impun recunoașterea producerii de efecte juridice în caz de eroare.

(11.5.) Aceasta cu atât mai mult cu cât argumentul invocat în potențiala susținere a opiniei contrare poate fi demontat prin afirmarea caracterului relativ pe care îl prezintă, în drept, atitudinea de abordare interpretativă întemeiată pe considerente de simetrie. Sistemul dreptului reprezintă un organism viu, o entitate supusă prefacerilor în funcție de imperativele necesităților de reglementare a anumitor raporturi sociale (într-un anumit sens, la un anumit moment istoric determinat, într-un anumit cadru social, politic, economic, cultural etc. particular). Drept urmare, dreptul îmbină în mod inerent în substanța sa rațiuni de reglementare de factură obiectivă, pragmatică, cu rațiuni de reglementare care trebuie să țină cont – pentru a se asigura adeziunea efectivă a destinatarilor la normă – de necesitatea satisfacerii unor imperative de echitate existente la nivelul conștiinței mentale colective a grupului social etatic organizat, ai cărui membri reprezintă publicul destinatar țintă al normelor juridice. Cum exprimarea dreptului nu poate fi – în mod eficient și lipsit de dezavantaje majore – suficient de mult flexibilizată pentru a surprinde soluția concretă corespunzătoare oricărei modalități faptice determinate sub care s-ar putea manifesta, într-un oarecare moment post-legislativ, o ipoteză juridică generalizată, prevăzută într-un text normativ, realizarea și aplicarea eficientă a dreptului, cu respectarea esenței sale (în sensul indicat anterior), depinde

de activitatea de interpretare a normei. În acord cu însăși substanța dreptului, această activitate de interpretare și adaptare a normei abstracte la specificul diverselor situații apărute în realitatea obiectivă trebuie să constituie un demers fundamentat pe flexibilitate, pe surprinderea aspectelor de nuanță care pot imprima o particularitate aparte unui anumit caz concret, justificând – astfel – o interpretare în care să prevaleze accentuarea unui alt aspect decât acela valorificat în interpretarea aceleiași norme, ocazionată însă de împrejurări de fapt diferite, cu potențialul efect al determinării unei soluționări distincte a două ipoteze concrete ce pun problema incidenței aceleiași norme, dar care prezintă caractere specifice proprii.

În acest context, devine evident faptul că dezideratul unei abordări interpretative a normei dintr-o perspectivă imuabilă, strict orientată pe asigurarea constantă a simetriei, nu poate fi întotdeauna reținut, putând determina o rigidizare a înțelegerii și aplicării normei, incongruentă cu flexibilitatea realităților factice pe care trebuie aceasta să se plieze. Desigur că în situații identice sau asemănătoare, în care deosebirile dintre cazuri de fapt ce determină incidența aceleiași norme sunt irelevante din punctul de vedere al aplicării acesteia (neimplicând receptarea lor ca deosebiri esențiale, amplificate la nivelul dimensiunii abstracte de existență a normei respective, a substanței ireductibile a acesteia și a rațiunilor care au justificat apariția sa), simetria în interpretarea și aplicarea regulii de drept constituie o calitate, un element prezentând valoare pozitivă. Ori de câte ori premisa astfel descrisă lipsește, însă, anumite împrejurări de fapt prezentând – în raport de altele – deosebiri cu implicații mai profunde, particularități aflate în relație directă cu anumite reguli, principii și mecanisme de bază ale funcționării dreptului (în general, sau unei anumite ramuri a acestuia, în special), se poate impune o adaptare specifică a soluției juridice corespunzătoare acelei ipoteze, în comparație cu rezolvarea atinsă în alte cazuri ce au reclamat judecata asupra incidenței aceleiași norme. Ca atare, procedeul interpretării inflexibile, standardizate, lipsită de receptivitate la nuanțe cu implicații potențial radicale, se devalorizează accentuat în asemenea circumstanțe, putându-se transforma într-o frână în calea unei corecte interpretări și aplicări a normei, într-o sursă de inechitate și într-un factor de regres, fiind posibil să determine o degradare a adeziunii din convingere la normă, a destinatarilor acestei și – astfel – o negativă diminuare a încrederii indivizilor în sistemul juridic care disciplinează și guvernează interacțiunea socială.

Conform unei reguli de drept bine-cunoscută și constant reafirmată, respectarea principiului egalității în sistemul juridic nu presupune uniformitate, ci impune admiterea deosebirilor fundamentate pe criterii rezonabile ce pot fi percepute și constatate în mod logic, rațional, obiectiv și echitabil; ipoteze distincte pot justifica soluții deosebite!⁴¹ Extrapolând această regulă de la domeniul predilect în cadrul căreia a fost formulată (principiul constituțional al egalității tuturor persoanelor în fața legii), credem că se mențin rațiunile afirmării sale și în raport de activitatea de interpretare a unei norme, proces ce nu trebuie desfășurat într-o manieră liniară, producătoare de efecte identice, indiferent de datele concrete furnizate de diverse situații de fapt incidente, ci cu atenta apreciere a particularităților specifice fiecărui caz, admitând distincții atunci când acestea se impun în mod real.

(11.6.) Drept urmare, apreciem că și în ipoteza erorii inverse de fapt asupra existenței calității de care legea condiționează funcționarea cauzei speciale de nepedepsire studiate, nedenunțătorul urmează a profita de impunitate. Soluția este în acord cu unele opinii exprimate în doctrină⁴²,

⁴¹ În acest sens, dintr-o perspectivă particularizată la afirmarea constantă a acestei reguli în jurisprudența Curții Constituționale a României, a se vedea: Tudorel Toader, *Soluții (rezumate) din jurisprudența Curții Constituționale în materie penală, publicate în perioada octombrie – decembrie 2011*, în *Revista de Drept Penal*, nr. 1/2012, p. 151.

⁴² „În ceea ce privește eroarea asupra circumstanțelor care modifică limitele legale ale răspunderii agentului în favoarea acestuia [apreciem – *mutatis mutandis* – drept extensibile concluziile raționamentului și pentru ipoteza de față, în care fiind vorba de o cauză de nepedepsire nu mai e vorba doar de simpla modificare a limitelor răspunderii penale în favoarea agentului, ci de o completă suprimare a acestor limite, o desființare a întregii aptitudini de pedepsire, desigur, tot în favoarea acestuia; asocierea o întemeiem pe similitudini ce nu pot fi negate de existența deosebirilor, mai mult cantitative, dintre ipoteze, așadar pe argumentul de interpretare logico-rațională *a pari*, pe identitatea de rațiune – precizarea noastră, M.D.], doctrina admite, în general, că agentul va răspunde potrivit cu circumstanțele de atenuare aflate în reprezentarea sa, chiar dacă, în realitate, împrejurarea atenuantă n-a existat. (...) S-a argumentat că dacă s-ar proceda cu eroarea asupra unei circumstanțe atenuante întocmai ca în cazul erorii asupra agravantei (nereținerea ...), s-ar ajunge la transformarea atenuantei într-o agravantă; de aceea s-a acceptat, în această situație, ca să se rețină atenuanta chiar dacă în realitate n-a existat, fiind suficient să se fi aflat în reprezentarea agentului.” [reafirmăm convingerea că, în contextul dat, noțiunea de „circumstanță” trebuie înțeleasă într-un sens larg, atipic pentru exprimarea tehnică standardizată în limbajul juridico-penal român contemporan – precizarea noastră, M.D.] – G. Antoniu, *op. cit.*, p. 322-324 (în lucrarea monografică asupra vinovăției penale), respectiv p. 26-28 (în articolul din R.D.P. nr. 1/1995). De asemenea, s-a afirmat și: „În situația (...) în care

precum și cu rezolvarea oferită de anumite prevederi legale exprese (interpretate strict sau prin analogie *in bona partem*) care se regăsesc în alte legislații penale naționale⁴³.

---

agentul se află în eroare, crezând că îi sunt aplicabile dispozițiile art. 73 lit. a [art. 73 lit. a) din C. pen. de la 1968 reglementează circumstanța atenuantă generală legală a depășirii limitelor legitimei apărări ori a stării de necesitate (excesul scuzabil); afirmațiile citate în raport de eroarea inversă asupra acestei instituții le apreciem valabile și cu privire la eroarea inversă asupra calității determinante a cauzei de nepedepsire pasive pe care o analizăm aici, ca efect al unei interpretări analogice *in bona partem*, ambele instituții determinând efecte în beneficiul agentului) – precizarea noastră, M.D.], considerăm că aceste atenuante îi vor fi, de asemenea, aplicabile.” – D. Nițu, *op. cit.*, p. 71. Nu în ultimul rând, avem în vedere și afirmația: „(...) atunci când autorul crede în mod eronat că acționează în prezența unei circumstanțe atenuante [alegem să interpretăm *lato sensu* termenul, pentru a fi utilizabil și în contextul de față – p.n., M.D.], aceasta va fi reținută în favoarea sa, chiar dacă în realitate nu erau întrunite elementele de care depinde incidența ei” – F. Streteanu, *op. cit.*, p. 572 (și doctrina străină acolo indicată). Tot printr-o extindere a situațiilor, putem avea în vedere și argumentele vizând efectele erorii determinante a unei cauze justificative putative, sens în care facem trimitere la: *Ibidem*, p. 578.

⁴³ Deși, la o primă vedere, soluția propusă nu mai este convergentă cu dispozițiile legii penale italiene, deoarece art. 59 alin. 3 al Codului penal italian dispune (potrivit unei traduceri libere) că împrejurările (circumstanțele, *lato sensu*) a căror existență a fost reținută în mod eronat, indiferent de efectele pe care acestea le-ar produce dacă ar exista în mod obiectiv – atenuante sau agravante – nu vor fi valorificate asupra agentului (nici în beneficiul, nici în detrimentul acestuia) [în original, prevederea are următoarea formă: „Se l’agente ritiene per errore che esistano circostanze aggravanti o attenuanti, queste non sono valutate contro o a favore di lui”], în realitate, la un studiu mai atent al acestei legislații, se poate observa că – de fapt – soluția este în sensul argumentat de noi. Aceasta deoarece prin prevederile art. 60 (în traducere liberă) se recunosc excepții de la prevederile de principiu ale art. 59 alin. 3, în sensul că se admite valorificarea în beneficiul agentului a acelor împrejurări (circumstanțe, *lato sensu*) cu rol atenuant, pe care acesta le-a presupus, în mod eronat, a fi existente, dacă acestea privesc condiția (starea) sau calitatea persoanei vătămate sau raporturile dintre agent și această persoană (art. 60 alin. 2); de la acest efect sunt exceptate doar cazurile de eroare privind vârsta sau alte calități, fizice sau psihice, ale persoanei vătămate (caz în care, așadar, eroarea nu va produce efecte în beneficiul agentului) [în original, articolul 60 al C. pen. italian este astfel formulat: „(1) Nel caso di errore sulla persona offesa da un reato, non sono poste a carico dell’agente le circostanze aggravanti, che riguardano le condizioni o qualità della persona offesa, o i rapporti tra offeso e colpevole. (2) Sono invece valutate a suo favore le circostanze attenuanti, erroneamente supposte, che concernono le condizioni, le qualità o i rapporti predetti. (3) Le disposizioni di questo articolo non si applicano, se si tratta di circostanze che riguardano l’età o altre condizioni o qualità, fisiche o psichiche, della persona offesa.”]. În plus, art. 59 alin. 4 teza I din același Cod penal italian specifică expres (în traducere liberă) că împrejurările (circumstanțele, *lato sensu*) cu rol de excludere a pedepsei, a căror existență este reținută chiar și în mod eronat de către agent, vor fi întotdeauna

(11.7.) Cu titlu de potențială rezervă de la soluția astfel avansată, tindem a ne ridica întrebarea dacă rezolvarea în cauză ar trebui luată în considerare întotdeauna, în orice ipoteză de comitere a unei infracțiuni în prezența unei cauze de impunitate (*stricto sensu*) putative, ori dacă afirmarea

---

valorificate în interesul acestuia [în formularea italiană, textul prevede: „Se l’agente ritiene per errore che esistano circostanze di esclusione della pena, queste sono sempre valutate a favore di lui.”].

În același sens pot fi invocate și dispoziții cuprinse în Codul penal al Germaniei, unde, în § 16 (2) se prevede (în traducere liberă din limba engleză) că persoana care a comis o faptă (desigur, corespondentă unei norme de incriminare), aflându-se în eroare, la momentul săvârșirii acesteia, cu privire la existența unei împrejurări (circumstanțe, *lato sensu*) corespunzătoare unei prevederi legale (unei norme) care ar produce un efect mai favorabil asupra sa (se subînțelege, credem, că e vorba de un efect mai favorabil decât acela care s-ar produce ca urmare a aplicării prevederilor legale în mod obiectiv atrase dacă s-ar ține cont doar de existența situației de fapt reale), va profita de prevederile mai favorabile respective (va putea fi pedepsit numai în limitele impuse de încadrarea conduitei sale intenționate potrivit prevederilor legale mai favorabile în condițiile căreia a crezut că acționează) [varianta oficial tradusă în limba engleză – la nivelul Ministerului federal al Justiției din Germania – a textului normativ citat, are următoarea formulare: „Whoever upon commission of the act mistakenly assumes the existence of circumstances which would satisfy the elements of a more lenient norm, may only be punished for intentional commission under the more lenient norm”. Cuprinsul Codului penal german astfel tradus în limba engleză poate fi consultat în format electronic la adresa de internet: <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StGB.htm> (verificată la 1.08.2012)].

O prevedere cu un conținut similar, dar vizând în mod direct doar eroarea asupra cauzelor de excludere a caracterului ilicit al actului – cauze justificative – sau a cauzelor de excludere a vinovăției (ceea ce poate genera anumite rezerve la extinderea sa și asupra altor situații, precum cele privind cauzele de nepedepsire), este cuprinsă și în Codul penal portughez. Potrivit art. 16 alin. 2 al acestuia (în traducere liberă din limba engleză), se dispune că regula enunțată în alin. 1 (reglementând efectul de excludere a intenției pe care îl comportă eroarea datorită căreia agentul nu este conștient de caracterul ilicit al faptei efectiv comise) este incidentă și în ipoteza erorii asupra unei stări de fapt care, dacă ar fi existat, ar fi exclus caracterul ilicit al faptei (ceea ce ar însemna o eroare asupra existenței unei cauze justificative), sau vinovăția agentului (adică o eroare asupra unei cauze de neimputabilitate) [varianta tradusă în limba engleză a textului normativ citat, are următoarea formulare: „Article 16 - Mistake about circumstances of the act. (1) The Mistake about fact or law elements of a type of crime or about prohibitions the knowledge of which is reasonably indispensable for the agent to become aware of the act unlawfulness excludes intent. (2) The rule established in the previous number applies to the mistake about a state of things that, if existing, would have excluded the unlawfulness of the fact or the agent’s fault.” - Énio Ramalho, William Themudo Gilman, *Traducerea în limba engleză a părții generale a Codului penal portughez (art. 1 – 130)*, lucrare ce poate fi consultată în format electronic, la adresa de internet: <http://www.verbojuridico.com/download/portuguese-penalcode.pdf> (verificată la 1.08.2012)].

acesteia ar trebui limitată în funcție de criteriul mixt al raportării posibilității de imputare a erorii (inverse de fapt, privitoare la calitatea determinantă a nepedepsirii) asupra subiectului activ, la specificul laturii subiective a infracțiunii. În cazul unei astfel din urmă alegeri, decizia privind admiterea sau negarea impunității ar ține de configurarea erorii (inverse a) agentului, după caz, drept o eroare inevitabilă (invincibilă, de neînlăturat, neculpabilă), respectiv drept una evitabilă (vincibilă, înlăturabilă, culpabilă, o eroare datorată culpei agentului), precum și de aspectul configurării laturii subiective a infracțiunii în cauză drept exclusiv intenționată (sau praeterintenționată), ori (și) culpoasă.⁴⁴ Desigur, apreciem că dacă se

⁴⁴ Pentru o ipoteză similară, în materia erorii determinante a unor cauze justificative putative, a se vedea: G. Antoniu, *op. cit.*, p. 324 (în lucrarea monografică asupra vinovăției penale), respectiv p. 28, 29 (în articolul din R.D.P. nr. 1/1995). Iar pentru o ipoteză similară, manifestată în materia erorii determinante a unor circumstanțe atenuante putative, a se vedea: George Antoniu, în: George Antoniu, Constantin Bulai (coordonatori), Rodica Mihaela Stănoiu, Avram Filipaș, Constantin Mitrache, Vasile Papadopol, Cristiana Filișanu, *Practica judiciară penală. Partea generală. Vol. II (art. 52-154 Codul penal)*, p. 52. De asemenea, pentru dezvoltări în această materie, a se vedea: D. Nițu, *op. cit.*, p. 71, 72 [a se vedea și p. 75, pentru o reluare și particularizare a aprecierilor inițial formulate în legătură cu excesul scuzabil (putativ) de legitimă apărare și în raport de starea (putativă) de provocare]. Autorul din urmă arată: „În situația (...) în care agentul se află în eroare, crezând că îi sunt aplicabile dispozițiile art. 73 lit. a [din C. pen. de la 1968 – p. n., M.D.], considerăm că aceste atenuante îi vor fi, de asemenea, aplicabile. Trebuie să distingem, însă, între caracterul culpabil sau nu al erorii sub ale cărei efecte a acționat inculpatul. Astfel, dacă eroarea este una culpabilă, care îi poate fi imputată autorului, acesta va răspunde pentru respectiva faptă din culpă, în măsura în care este incriminată și în această ipoteză”. Credem că în partea finală a textului astfel indicat ar fi fost fericită precizarea explicită a faptului că este vorba despre angajarea unei răspunderi *ne-atenuate* pentru comiterea respectivei fapte din culpă, în măsura în care eroarea care a ocazionat impresia agentului că acționează în prezența unei circumstanțe atenuante (dovedită a fi putativă), este o eroare culpabilă. Cu alte cuvinte, efectul atenuant al unei circumstanțe atenuante putative se produce întotdeauna în raport de o infracțiune intenționată (sau praeterintenționată), indiferent de caracterul culpabil sau invincibil al erorii determinante a reprezentării greșite a realității, pe când, în raport de infracțiunile din culpă, atenuarea atrasă de o circumstanță putativă nu se reține decât în ipoteza originării acesteia într-o eroare invincibilă, fiind exclusă atunci când reprezentarea incorectă a infractorului îi este imputabilă acestuia (se datorează culpei sale). *Mutatis mutandis*, admitem reflectarea corespunzătoare a acestor ipoteze și în privința problemei efectelor unei cauze de nepedepsire putative, determinată de o eroare (inversă, credem noi) de fapt, asupra calității pe care legea fundamentează impunitatea. Relevantă în acest punct este și o apreciere expresă a ultimului autor citat, efectuată în același cadru, unde, referitor la chestiunea indicată (problema similară raportată însă la circumstanțele atenuante), se indică (în critica unei decizii de speță în care s-a respins admiterea producerii de efecte atenuante într-o situație de stare – putativă – de

pornește de la premisa acceptabilității soluției de admitere a producerii efectului de impunitate, ca urmare a reținerii unei cauze de nepedepsire putative, această rezolvare ar trebui reținută, cu prioritate, pentru ipotezele de eroare (inversă) invincibilă, neculpabilă, discuții urmând a fi purtate în privința admisibilității adoptării aceleiași soluții și în cazurile de eroare (inversă) culpabilă. Admitem că, dacă în instrumentarea unor cazuri factice concrete s-ar stabili presupunerea rezonabilă că, printr-o concentrare sporită a atenției și verificări diligente suplimentare – în mod real posibile în contextul dat – subiectul activ ar fi reușit să evite starea de eroare inversă asupra existenței (în propria persoană) a calității determinante a impunității, este justificată o anumită reticență în privința admiterii nepedepsirii sale. Altfel spus, apare ca logică atitudinea de problematizare a recunoașterii beneficiului impunității, atunci când acesta ar urma să fie atras de reprezentarea *culpabilă* a infractorului asupra unei cauze de nepedepsire putative.⁴⁵ Ar însemna ca legea să admită – și implicit, să încurajeze –

---

provocare, determinată de o eroare a agentului în perceperea realității obiective): „Avem rezerve față de această manieră de abordare a instanței (...), căci pe baza acestei interpretări se face abstracție de efectele erorii, care au fost eliminate cu desăvârșire, deși erau, evident, incidente în speță. *Discuția trebuia purtată doar pe caracterul culpabil sau nu al erorii și pe încadrarea juridică a faptei în funcție de latura subiectivă a infracțiunii ...*” [evidențierea noastră, M.D.] – Ibidem, p. 74.

⁴⁵ În materia – mult mai studiată – a efectelor erorii asupra cauzelor justificative, asimilabilă (pentru ilustrarea ideii esențiale ce se dorește a fi transmisă) cu ipoteza erorii asupra cauzelor de nepedepsire, s-au efectuat precizări asemănătoare. Astfel, față de afirmația necircumstanțiată, potrivit căreia: „În cazul în care făptuitorul a acționat având convingerea că săvârșește o faptă penală [sic!; logica indică faptul că referirea corectă viza, în acest context, o *faptă prevăzută de legea penală*, căci dacă făptuitorul avea convingerea că acționează în condițiile prezumției valabile de legitimă apărare, el avea convingerea că fapta comisă astfel nu constituia infracțiune, deci *faptă penală* – p.n., M.D.] în vederea respingerii pătrunderii ilicite în locuință, încăpere, dependință sau loc împrejmuit ori delimitat prin semne de marcare, prezumția [de legitimă apărare, conform art. 44 alin. 2¹ C. pen. 1968 – p.n., M.D.] va opera în favoarea sa, chiar dacă în realitate intrusul se retrăgea sau pătrunderea sa nu era ilicită” [sintetizând, ideea este că există o eroare care conduce la credința greșită că se acționează în condiții valabile pentru prezumția de legitimă apărare, caz în care se argumentează că i se va da efect acesteia (fără nicio distincție), deși – obiectiv – cerințele legale pentru existența ei nu erau îndeplinite – p.n., M.D.] (pentru aceasta, a se vedea: Dorel George Matei, Petruța Ulmeanu, *Legitima apărare în condiții speciale*, în *Revista de Drept Penal*, nr. 2/2007, p. 105), s-a exprimat precizarea: „Este posibil ca făptuitorul să se afle în eroare asupra intențiilor intrusului. În acest caz se vor aplica regulile erorii de fapt: dacă este invincibilă eroarea, fapta nu va constitui infracțiune; iar dacă este vincibilă [eroarea – p.n., M.D.] va putea justifica o

atitudinile neglijente, ușurința și pasivitatea, ca medii de urgență ale erorii culpabile, imputabile, întemeind pe o astfel de bază producerea de efecte juridice majore, într-un mod extensiv (prin raportare la cadrul normativ expres reglementat), ceea nu poate fi acceptat ca exprimând o atitudine voită a legiuitorului.⁴⁶

Pe de altă parte, a refuza admiterea nepedepsirii în orice împrejurare în care agentul ar acționa în considerarea evitabilă a incidenței unei cauze de impunitate putative, ar semnifica adoptarea unei rigidități sancționatorii excesive și nejustificate față de conduite cu proveniență culpabilă, în contextul în care, adeseori, legiuitorul penal nu acordă relevanță juridică decât manifestărilor exterioare întemeiate subiectiv pe atitudini intenționate.

Dacă revenim, în acest punct, asupra realității potrivit căreia opțiunile de tehnică legislativă prin intermediul cărora legiuitorul își exprimă voința de politică penală, conferind o anumită natură juridică determinată unei instituții a dreptului pozitiv, sunt la dispoziția și alegerea suverană a acestuia, credem că întrevădem rezolvarea problemei aici analizate într-o manieră care să țină cont atât de necesitatea determinării caracterului culpabil sau neculpabil al erorii inverse (de fapt) a agentului (asupra calității determinante a nepedepsirii), cât și de atitudinea subiectivă solicitată de lege pentru constituirea caracterului penal al faptei incriminate săvârșite în prezența unei astfel de erori, precum și de maniera de corelare a acestor două aspecte.

După cum apreciam și la un punct anterior al dezvoltării studiului prezent, este evident și de necontestat că legiuitorul se bucură de o deplină libertate în demersul de stabilire a naturii juridice a instituțiilor pe care le creează în drept. Astfel, deși prin art. 170 alin. 2 C. pen. de la 1968,

---

infracțiune din culpă.” [în măsura în care există o normă de incriminare care descrie respectiva faptă, ca ilicită din punct de vedere penal, inclusiv atunci când aceasta s-ar comite din culpă – p.n., M.D.] – George Antoniu, în *Nota redacției* la articolul precitat, în *Revista de Drept Penal*, nr. 2/2007, p. 108.

⁴⁶ Literatura de specialitate reține că astfel de implicații inadmisibile au reprezentat unele dintre principalele argumente utilizate de o parte a doctrinei din străinătate (din spațiul juridic german, mai ales), pentru a critica una dintre teoriile care au aptitudinea de a fundamenta și justifica soluția de recunoaștere (admitere) chiar și a erorii de drept penal, în anumite împrejurări, ca sursă producătoare de efecte juridice (anume *teoria intenției*), în beneficiul celeilalte teorii majore formulate în acest domeniu (anume, *teoria vinovăției*). În acest sens, a se vedea: A. Vlășceanu, *op. cit.*, p. 116, 117. Pentru prezentarea celor două teorii amintite (și a unor variații ale acestora), a se vedea și: S. Bogdan, *op. cit.*, p. 145 ș.u.

respectiv prin art. 410 alin. 2 C. pen. din 2009, a fost aleasă formula naturii juridice a cauzei de nepedepsire pentru evitarea sancționării penale efective a anumitor categorii de persoane care au adoptat o conduită socială indezirabilă determinată, nimic nu ar fi putut împiedica prevederea în lege a calității de soț sau rudă apropiată (C. pen. de la 1968) / membru de familie (C. pen. din 2009) a nedenunțatorului unei infracțiuni contra siguranței statului, cu titlu de cauză specială de înlăturare a caracterului penal al faptei⁴⁷ (așadar, cu efect de excludere a infracțiunii), ori chiar ca un element constitutiv negativ al incriminării, ca o condiție specială limitativă a sferei persoanelor apte să reprezinte potențiali subiecți activi ai infracțiunii astfel prevăzute de lege⁴⁸.

Deși legiuitorul penal român nu a optat pentru varianta diminuării sferei categoriilor de persoane în sarcina cărora a instituit obligația denunțării respective, neexceptându-i de la această obligație pe soții și rudele apropiate (C. pen. din 1968) / membrii de familie (C. pen. din 2009) ai persoanei care a comis o (anumită) faptă incriminată dintre cele îndreptate contra siguranței statului / securității naționale, propunem un exercițiu (deloc improbabil) de imaginație, în sensul că o atare alegere ar fi fost efectuată în cadrul dreptului pozitiv. Debutând de la această premisă, ne propunem să stabilim cum s-ar fi rezolvat situația unei erori inverse de fapt asupra existenței acestei calități exoneratoare de caracter penal, eroare reținută a fi existat în conștiința agentului, la momentul săvârșirii faptei. Credința greșită în existența unei cauze care, dacă ar exista, ar face imposibilă reținerea unei anumite fapte – obiectiv comise – cu titlu de infracțiune, ar conduce la producerea de efecte juridice *in bona partem* indiferent de caracterul său vincibil sau invincibil și de corelarea acestuia cu forma de vinovăție solicitată de lege pentru ca fapta descrisă în norma de incriminare să dobândească relevanță infracțională (intenție sau praeterintenție, pe de o parte, respectiv doar culpă, sau și culpă, pe de altă parte), ori variațiunile acestor dimensiuni de analiză ar fi apte să conducă, uneori, la producerea de

---

⁴⁷ O posibilă și ipotetică formulare în acest sens ar fi putut fi una de tipul: „Omisiunea de a denunța, săvârșită de (... respectivele categorii de persoane ...), nu constituie infracțiune / nu prezintă relevanță penală” (sau alte formulări echivalente).

⁴⁸ O posibilă și ipotetică formulare în acest sens ar fi putut fi una de tipul: „Omisiunea de a denunța de îndată (...), săvârșită de orice alte persoane decât (... respectivele categorii de persoane ...), constituie infracțiune și se pedepsește (...)” (sau alte formulări echivalente).

efecte juridice favorabile agentului, iar altele, la neproducerea de asemenea consecințe, ca urmare a constatării respectivei erori?

Răspunsul la această interogație este oferit de lege în art. 51 alin. 3 C. pen. de la 1968, respectiv în art. 30 alin. 2 C. pen. din 2009, potrivit cărora eroarea asupra unei stări, situații sau împrejurări de care depinde caracterul penal al faptei produce efecte exoneratoare în privința infracțiunii, chiar și atunci când aceasta ar fi una din culpă, dar numai dacă eroarea nu este datorată ea însăși culpei agentului. Drept urmare, se instituie o deosebire între efectele erorii, în calitate de cauză de excludere a infracțiunii, în funcție de latura subiectivă a infracțiunii la care se raportează, precum și după caracterul său de eroare culpabilă sau neculpabilă. Prin consensul doctrinei în interpretarea prevederilor legale amintite, se apreciază că eroarea va înlătura caracterul penal al faptelor care constituie infracțiuni doar atunci când se comit cu intenție (sau praeterintenție), indiferent de configurarea acesteia drept o eroare evitabilă sau inevitabilă, respectiv că eroarea va înlătura și caracterul penal al faptelor care constituie infracțiuni (și) atunci când se comit din culpă, însă, în acest ultim caz, numai dacă eroarea în cauză este invincibilă; o eroare izvorâtă din culpă, prin raportare la o faptă care constituie infracțiune (și) atunci când se comite din culpă, nu produce efect exonerator (de caracter penal)!

În măsura în care această distincție se impune fără rezerve atunci când eroarea poartă asupra unui element de care depinde existența infracțiunii, așa cum ar avea aptitudinea să fie și calitatea agentului de soț sau rudă apropiată (C. pen. 1968) / membru de familie (C. pen. 2009), în raport de o anume terță persoană, nu vedem de ce modificarea statutului juridic al instituției întemeiată pe această situație (din cauză de excludere a infracțiunii, în cauză de nepedepsire) ar trebui să implice și o modificare a modului de funcționare al mecanismului producerii efectelor sale.⁴⁹ Decizia privind producerea

---

⁴⁹ Aceasta cu atât mai mult cu cât mecanismul de funcționare al erorii nu se modifică nici atunci când trecerea are loc de la stadiul cauzelor de excludere a infracțiunii la acela al împrejurărilor de agravare a acesteia. Astfel, prin coroborarea dispozițiilor art. 51 alin. 2 și 3 C. pen. de la 1968, doctrina a evidențiat în mod judicios faptul că: „(...) excluderea aplicabilității circumstanțelor agravante ce însoțesc o infracțiune intenționată are loc indiferent dacă eroarea este invincibilă sau culpabilă, însă *în cazul unei infracțiuni din culpă eroarea înlătură agravanta numai în măsura în care nu este datorată culpei făptuitorului*” [evidențierea noastră, M.D.] – F. Streteanu, *op. cit.*, p. 572. În același sens: Ghe. Dăringă, în: T. Vasiliu (coordonator) și colectiv, *op. cit. (partea generală)*, p. 372, 375, 376; C. Bulai,

---

B.N. Bulai, *op. cit.*, p. 280; V. Pașca, în: M. Basarab (coordonator) și colectiv, *op. cit. (vol. I, partea generală)*, p. 311; C-tin. Mitrache, în: C-tin. Mitrache, C. Mitrache, *op. cit.*, p. 169.

Din moment ce aceste interpretări ale legii penale au fost întemeiate inclusiv pe succesiunea textelor legale (alin. 2 din art. 51 C. pen. de la 1968 prevăzând efectele erorii de fapt asupra circumstanțelor agravante, iar alin. 3 reglementând efectele erorii în cazul infracțiunilor din culpă, inclusiv cu referire la alineatul precedent), credem că noua ordonare a textelor în cadrul reglementării erorii din noul Cod penal (din 2009) ar putea obstacula continuitatea acestei interpretări, ceea ce nu reușim a înțelege dacă este sau nu un efect conștient urmărit de noul legiuitor penal, iar în cazul unui răspuns afirmativ, ne întrebăm care ar putea fi rațiunile unui astfel de reviriment (precum și dacă acesta este un element de noutate cu adevărat oportun, adus de codul din 2009), în măsura în care aspectul nu a fost elaborat în explicațiile cuprinse în expunerea de motive a acestui act normativ. Astfel, în timp ce art. 30 alin. 1 C. pen. 2009 reglementează eroarea de fapt exoneratoare de infracțiune intenționată (după cum reiese din coroborarea alin. 1 cu alin. 2), observăm [în divergență – sperăm, totuși, doar aparentă, fiind probabil vorba de o greșeală, recurentă, de tipar – cu unele precizări din doctrină, care fac referire la cuprinderea acestei dispoziții în „alin. 3 al art. 33”, de altfel inexistent – V. Pașca, *op. cit.*, p. 232; V. Pașca, în: G. Antoniu (coordonator) și colectiv, *op. cit. (vol. I, partea generală)*, p. 273], că alin. 2 prevede efectele erorii asupra infracțiunilor din culpă și abia apoi este reglementată, în alin. 3, eroarea asupra circumstanțelor agravante / elementelor circumstanțiale agravante, dispunându-se doar că: „Nu constituie circumstanță agravantă sau element circumstanțial agravant starea, situația ori împrejurarea pe care infractorul nu a cunoscut-o în momentul săvârșirii infracțiunii”. Din moment ce în formularea dată nu se efectuează nicio distincție după cum eroarea ar fi una culpabilă sau nu, iar fapta ar constitui infracțiune doar intenționată (eventual praeterintenționată) ori (și) din culpă, iar o prevedere expresă de tipul „dispozițiile alin. 1 și 2 se aplică și în cazul circumstanțelor agravante / elementelor circumstanțiale agravante” nu există, rezultă – în temeiul argumentului de interpretare logico-rațională: *ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus* – că orice tip de eroare va înlătura agravanta în raport de orice tip de infracțiune (așadar, că și în cazul unei infracțiuni din culpă, o eroare, chiar imputabilă infractorului, deci culpabilă, evitabilă, vincibilă, va înlătura agravanta), ceea ce reprezintă o inversare (credem noi, nejustificată) a regulii existente în această materie, potrivit Codului penal de la 1968!

Nu putem fi de acord cu opinia exprimată în literatură, potrivit căreia pare a se sesiza un potențial efect determinat de modificarea textelor în cadrul art. 30 C. pen. 2009, față de așezarea lor în C. pen. de la 1968, însă cu desprinderea concluziei că și dispozițiile din alin. 3 (referitoare la eroarea asupra agravantelor), ca și cele din alin. 1 (privind eroarea asupra elementelor constitutive ale infracțiunii, în esența lor de bază), ar avea, deopotrivă, o aplicare restrânsă la „cazul faptelor săvârșite cu intenție” – Alexandru Boroș, *Drept penal. Partea generală (conform noului Cod penal)*, Ed. C.H. Beck, București, 2010, p. 287. Pentru regula din alin. 1 această afirmație este corectă, dar numai datorită coroborării sale cu norma din alin. 2, care îi limitează implicit sfera de cuprindere celei dintâi, privită în mod singular. În lumina Codului penal din 1968 afirmația ar fi fost, de asemenea valabilă, tot prin coroborarea alin. 1 și 2 (care reglementează, însă, în acest cadru, eroarea asupra agravantelor) cu alin. 3 (sediul erorii asupra infracțiunilor din culpă). Autorul fie nu a sesizat specificul acestei

consecințelor juridice în caz de eroare ar trebui să țină cont, în mod egal, de raportarea tipului erorii (culpabilă sau nu) la atitudinea psihică (exclusiv intenționată sau nu) solicitată în abstract subiectului activ pentru atragerea relevanței penale a faptei, chiar dacă efectele erorii s-ar manifesta numai în sfera pedepsibilității faptei. Altfel, înseamnă a pretinde admisibilitatea faptului că reprezentările psihice eronate ale individului pot produce efecte juridice cu o sferă internă de impact diferit, în funcție de instituția fundamentală a dreptului penal la care se raportează, în sensul că ar putea să producă la nivelul unei instituții subsecvente efecte mai ample decât cele admise la nivelul unei instituții principale (în raport de cealaltă), ceea ce ar fi illogic, în considerarea argumentului *a maiore ad minus!*⁵⁰ În ambele situații

---

coroborări a textelor, fie de fapt nu a conferit semnificație (în sensul aici relevant) modificării ordinii de reglementare a tipurilor de eroare, în noul cod, față de cel precedent.

Revenind, trebuie spus că este opinia noastră fermă aceea că nimic nu justifică o modificare a regulilor după care funcționează mecanismele producătoare de efecte juridice ale erorii, după cum aceasta este raportată la una sau alta dintre instituțiile fundamentale ale dreptului penal. Acestea ar trebui să i se admită aceleași efecte interne, produse după același algoritm, în cadrul fiecărei asemenea instituții, iar alterarea acestei leme logice ne conduce pe terenul unor manevre abuzive ale legiuitorului – cel puțin din perspectiva standardelor științifice pe care ar trebui să le respecte în elaborarea corectă și sistematică a cadrului normativ – care ar necesita cel puțin o explicație formală, momentan absentă!

⁵⁰ Dacă la nivelul excluderii instituției fundamentale primare a dreptului penal – infracțiunea – eroarea culpabilă nu produce efecte în cazul faptelor care constituie infracțiuni (și) atunci când sunt comise din culpă, ar fi illogic ca aceasta să producă efecte mai largi în raport de instituția fundamentală a pedepsei (instituție fundamentală subsecventă celei a infracțiunii), înlăturând caracterul punibil (*stricto sensu*) al unei fapte care constituie infracțiune (și) atunci când este comisă din culpă, indiferent de caracterul său de eroare culpabilă sau neculpabilă. Efectul mai restrâns al nepedepsirii fiind în mod implicit integrat în efectul mai larg, al irelevanței penale a unei fapte, este absurd să se aprecieze că instituția cu efect exonerator direct doar asupra caracterului pedepsibil al unei fapte ar putea determina producerea unor consecințe sancționatorii mai întinse decât acelea care ar putea fi atrase, implicit, de acțiunea instituției cu efect exonerator direct asupra relevanței penale a faptei. Eroarea din culpă asupra calității de soț sau rudă apropiată (C. pen. de la 1968) / membru de familie (C. pen. din 2009), în cazul unei fapte constituind infracțiune (și) atunci când se comite din culpă, dacă de aceste calități ar depinde existența infracțiunii, nu ar produce efecte, așadar fapta ar fi reținută drept infracțiune și agentul ar fi pasibil de pedeapsă pentru aceasta. În schimb, dacă s-ar admite modificarea regulilor de funcționare ale erorii, ca urmare a transunerii analizei acesteia de la nivelul instituției penale fundamentale a infracțiunii la acela al instituției fundamentale a pedepsei (în sensul unificării efectelor produse de aceasta, indiferent de caracterul său culpabil ori neculpabil și de corelarea acestuia cu latura subiectivă a infracțiunii), aceeași eroare culpabilă asupra existenței calității respective, de data aceasta

fiind implicată, *in nuce*, absența caracterului sancționator penal al activității săvârșite, ar fi aberant să se admită – sub acest aspect – erorii legate de o cauză de nepedepsire, consecințe mai întinse decât erorii legate de o cauză de excludere a infracțiunii, mai ales dacă pe conținut, în esența sa, eroarea respectivă ar purta asupra uneia și aceleiași calități a persoanei, diferența de regim juridic fiind dată, exclusiv, de calificarea acordată de legiuitor respectivei calități, din punct de vedere al naturii juridice: cauză specială de înlăturare a caracterului penal al faptei, sau condiție negativă a conținutului constitutiv al infracțiunii – pe de o parte – ori cauză specială de nepedepsire (pe de altă parte).⁵¹

(11.8.) Ca atare, pare că se impune ca și în materia erorii inverse de fapt asupra existenței unei calități a infractorului de care depinde incidența unei cauze de nepedepsire, să se realizeze aceeași distincție legal operată în materia erorii ce poartă asupra unor aspecte de care depinde caracterul penal al faptei, prin corelarea formei culpabile ori neculpabile a erorii cu specificul laturii subiective a infracțiunii. Drept urmare, dacă fapta săvârșită constituie infracțiune și atunci când se comite din culpă, iar eroarea determinantă a cauzei de impunitate putative este imputabilă infractorului (se datorează culpei acestuia), atunci ar urma să se refuze admiterea producerii de efecte juridice de către această eroare, ceea ce semnifică negarea beneficiului nepedepsirii; iar dacă fapta respectivă nu constituie infracțiune atunci când se comite din culpă (ci numai atunci când forma de vinovăție este intenția sau praeterintenția), se va admite erorii să genereze efecte juridice – așadar,

---

valorificată ca o condiție de care depinde doar pedepsibilitatea faptei (nefiind afectat, însă, caracterul penal al acesteia), în raport de aceeași faptă constituind infracțiune (și) atunci când se comite din culpă, ar trebui să producă efecte, constând în lipsa caracterului pasibil de pedeapsă al agentului. Credem că se impune de la sine faptul că o astfel de soluție nu poate fi primită, fiind contrară logicii inerente mecanismelor care asigură funcționarea sistemului de drept!

⁵¹ Un argument suplimentar în același sens ar putea fi dedus din evidențierea doctrinei cu privire la necesitatea distingerei caracterului culpabil de acela neculpabil al erorii purtând asupra unor stări / situații / împrejurări cu rol de circumstanțe atenuante, distincție care se impune apoi a fi corelată cu tipul subiectiv al infracțiunii: exclusiv intenționată (eventual și praeterintenționată), ori doar / sau și culpoasă. A se vedea, de pildă: Victor Ionescu, *Depășirea limitelor legitimei apărări*, în *Revista Română de Drept*, nr. 11/1969, p. 70, 71. *Mutatis mutandis*, putem admite extinderea raționamentului și la cauzele de nepedepsire. Pentru dezvoltări și nuanțări pe marginea acestei teme, a se vedea și: Ludovic Biró, *Considerații referitoare la depășirea limitelor legitimei apărări*, în *Revista Română de Drept*, nr. 3/1970, p. 110-114.

cauza de nepedepsire putativă va produce același efect ca și o cauză de nepedepsire cu existență obiectiv verificată, consolidând impunitatea infractorului – indiferent de caracterul culpabil sau neculpabil al acestei erori.

Raportând acestea la cazul infracțiunii de nedenunțare a unor infracțiuni contra siguranței statului / securității naționale, prin raportare la contextul reglementărilor penale de ansamblu din cele două coduri penale românești aflate în tranziție legislativă contemporană, trebuie să distingem efecte separate. Dacă ne raportăm la *Codul penal din 1968*, observăm că infracțiunea în cauză fiind una omisivă, în vederea determinării laturii sale subiective trebuie făcută aplicarea regulii din art. 19 alin. 3⁵², astfel încât reiese că este indiferentă forma de vinovăție cu care se comite fapta, pentru existența caracterului infracțional al acesteia (nefiind dispoziții speciale contrare, atât intenția cât și culpa pot constitui latura subiectivă a acestei infracțiuni). Ca atare, eroarea (inversă, de fapt) culpabilă, generatoare a unei cauze speciale de nepedepsire putative, legată de calitatea corelativă (de soț ori rudă apropiată) a nedenunțătorului față de subiectul activ al infracțiunii nedenunțate, nu ar trebui să fie producătoare de efecte juridice. Ca atare, în această ipoteză se va reține situația obiectivă nefavorabilă infractorului (inexistența cauzei de nepedepsire), reprezentarea sa eronată, din culpă, cu privire la existența calității care ar atrage incidența impunității putând să fie, eventual, valorificată în cadrul operațiunii de individualizare judiciară a pedepsei, putând primi, cel mult, statut de circumstanță judiciară atenuantă.

(11.9.) În schimb, *raportându-ne la noul Cod penal (din 2009)*, este de observat că – deși infracțiunea de care se leagă cauza de nepedepsire analizată rămâne una omisivă – se modifică regulile generale de determinare a formei de vinovăție reprezentând latura subiectivă a unei anumite infracțiuni. Astfel, făcând aplicarea art. 16 alin. 6⁵³ la norma de incriminare

---

⁵² Conform art. 19 alin. 3 C. pen. de la 1968: „Fapta constând într-o inacțiune constituie infracțiune fie că este săvârșită cu intenție, fie din culpă, afară de cazul când legea sancționează numai săvârșirea ei cu intenție”. În textul art. 170 alin. 1 din același cod nu există niciuna dintre formulările generale acceptate care ar putea sugera o astfel de voință a legiuitorului de a restrânge latura subiectivă a infracțiunii în cauză doar la cazurile de săvârșire intenționată a acestei fapte.

⁵³ Potrivit art. 16 alin. 6 din noul Cod penal (din 2009): „Fapta constând într-o acțiune sau inacțiune constituie infracțiune când este săvârșită cu intenție. Fapta comisă din culpă constituie infracțiune numai când legea o prevede în mod expres”. În textul art. 410 alin. 1 din același cod nu există niciuna dintre formulările general acceptate care ar putea sugera o astfel

respectivă, reiese că fapta nu va mai constitui infracțiune decât în măsura săvârșirii sale cu intenție, iar nu și din culpă. Ca atare, în considerarea raționamentului anterior, rezultă că o eroare de orice fel (culpabilă sau nu) asupra calității determinante a nepedepsirii, va produce efecte juridice pozitive asupra infractorului; impunitatea putativă (în considerarea acestei cauze) va fi mereu pe o poziție de echivalență juridică cu aceea propriu-zisă (obiectivă, reală), profitându-i nedenunțatorului.

În ce măsură acesta reprezintă un efect conștient urmărit de către noul legiuitor penal, ca urmare a modificării regulii de determinare a laturii subiective a infracțiunilor, în condițiile neintroducerii unor modificări în structura normelor de incriminare a unor fapte omisive descrise de legea penală, precum și dacă (admițând un răspuns pozitiv la interogația anterioară) o atare conduită reprezintă sau nu un progres al noii reglementări penale fundamentale, sunt aspecte care rămân a fi dezbătute și elucidate, de acum încolo, de către doctrină și jurisprudență. Sarcina asumată în aceste rânduri se limitează la relevarea acestei potențiale ipoteze interpretative și a consecințelor derivate dintr-însa.
asupra unei norme din dreptul penal!

*

Ultima parte a prezentului articol (care se va înainta spre publicare într-un număr viitor al revistei) urmează a aborda problema erorii de drept (după caz, atât extrapenal cât și penal, atât eroare în sens normal cât și în sens invers), în raport de cauza de nepedepsire pe care o avem în vedere în cadrul analizei astfel întreprinse.

